Het pre-COOL cohort tot en met groep 5

Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode

ANNEMIEK VEEN

INEKE VAN DER VEEN

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Veen, A., Veen, I. van der,
Het pre-COOL cohort tot en met groep 5.
Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode.
Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
(Rapport 1031, projectnummer 20771)

ISBN 978-94-6321-098-0

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:
Kohnstamm Instituut
Roetersstraat 31, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam
Tel.: 020-525 1226
www.kohnstamminstituut.nl
© Copyright Kohnstamm Instituut, 2019

Inhoudsopgave

1 Inleiding 1
1.1 Inleiding en onderzoeksvragen 1
1.2 Gebruikte gegevens 2

2 Onderzoeksopzet 5
2.1 Onderzoeksgroep 5
2.2 Variabelen 6
2.3 Analysemethode 13

3 Resultaten 17
3.1 Verandering in verschillen tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen 17
3.2 Relatie voor- en vroegschoolse kwaliteit en ontwikkeling in groep 5 28

4 Samenvatting en conclusies 41

Literatuur 45

Bijlagen 47
Bijlage I Tabellen bij hoofdstuk 3.1 47
Bijlage II Tabellen bij hoofdstuk 3.2 49

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut 59

1 Inleiding

1.1 Inleiding en onderzoeksvragen

Sinds 2009 is een groot landelijk onderzoek in uitvoering naar effecten van voor- en vroegschoolse educatie: het pre-COOL cohortonderzoek. In dit onderzoek worden kinderen in hun ontwikkeling en in hun onderwijsloopbaan gevolgd vanaf twee jaar tot 12 jaar (einde basisonderwijs). Op basis van het pre-COOL cohort zijn in de afgelopen jaren zowel resultaten over de voor- als de vroegschoolse periode gepubliceerd[1]. Dit rapport bouwt op die eerdere rapporten voort. In de betreffende publicaties is uitgebreid aandacht besteed aan de achtergrond van het pre-COOL cohortonderzoek en bevindingen uit eerdere (Nederlandse) onderzoeken naar voor- en vroegschoolse educatie. Deze informatie zullen we in dit rapport niet herhalen, maar waar dit aan de orde is, refereren we aan eerdere uitkomsten.

Inmiddels zijn ontwikkelingsgegevens van kinderen tot en met groep 5 beschikbaar. Daarop heeft dit rapport betrekking.
In dit onderzoek analyseren we de ontwikkeling van doelgroep- en niet-doelgroepkinderen[2] tot en met groep 5 en gaan we na of er

1 Veen & Leseman, 2015; Leseman & Veen, 2016; Veen, Van der Veen, Van Schaik & Leseman, 2017.
2 De begrippen doelgroep- en niet doelgroepkinderen worden later toegelicht.

een relatie is met de kwaliteit in de voorschoolse voorzieningen en kleutergroepen waar zij aan deelnamen.

Concreet is dit onderzoek gericht op het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

1. In hoeverre nemen verschillen tussen doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen in taal- en rekenprestaties en werkhouding van groep 1 tot en met 5 toe of af in de loop van de tijd?
2. In hoeverre is er een relatie tussen de kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie en taal- en rekenprestaties en werkhouding van leerlingen in groep 5?

1.2 Gebruikte gegevens

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van data uit het tweejarigencohort[3] van pre-COOL.
Dat bestaat uit kinderen die in 2010 twee jaar werden.
Deze kinderen zijn in twee subgroepen verdeeld: kinderen die geworven zijn via peuterspeelzalen, kinderdagverblijven of andere voorschoolse voorzieningen en kinderen die geworven zijn met behulp van adresgegevens van het CBS[4]. De eerste groep duiden we aan als 'instellingencohort'; de tweede als 'gezinscohort'.
Beide groepen kinderen worden vanaf tweejarige leeftijd tot het einde van de basisschool gevolgd. Bij dit cohort zijn ruim 3000 kinderen betrokken.

3 Naast het tweejarigencohort werd in het pre-COOL onderzoek ook een zogenoemd vierjarigencohort langdurig gevolgd. Het vierjarigencohort is inmiddels afgesloten.

4 Hiertoe is door het CBS een steekproef getrokken uit de gemeentelijke basisadministraties. Het betrof kinderen in postcodegebieden van voorschoolse voorzieningen verspreid over Nederland, die in het pre-COOL onderzoek participeren. Bij de steekproeftrekking is gezorgd voor een oververtegenwoordiging van kinderen uit gezinnen met een migratieachtergrond. Het gezinscohort bevat zowel kinderen die niet als die wel deelnemen aan peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.

Ontwikkeling kinderen
Bij de kinderen uit het tweejarigencohort zijn op twee- en driejarige leeftijd allerlei gegevens verzameld over de sociaal-emotionele, cognitieve en taalontwikkeling. Gegevens over de taal- en cognitieve ontwikkeling werden in de voorschoolse periode verzameld met behulp van zogenoemde kindtestjes.

In de vroegschoolse periode (de kleutergroepen) zijn gegevens verzameld met behulp van toetsen uit het Cito-leerlingvolgsysteem (zie later). Bij een subsample van de pre-COOL steekproef werden daarnaast in de vroegschoolse periode aanvullend kindtestjes uitgevoerd die voortbouwen op de testjes in de voorschoolse periode.

Daarnaast werden in de voor- en vroegschoolse periode en in de groepen 3 en 5 gegevens verzameld over de sociaal-emotionele ontwikkeling en het gedrag. Hiervoor werd een zogenoemd peuterprofiel (twee- en driejarige leeftijd) of leerlingprofiel (kleutergroepen, groep 3 en 5) ontwikkeld. Dit is een vragenlijstje dat pedagogisch medewerkers (pm'ers) en leerkrachten voor ieder kind invulden.

Achtergrondkenmerken
Via vragenlijsten voor ouders zijn kenmerken van het thuismilieu van de kinderen in kaart gebracht. Het gaat om achtergrond-kenmerken, zoals opleidingsniveau en etnische herkomst van de ouders en het kind maar ook om gegevens over ouderlijke opvoeding en ontwikkelingsstimulering.

Kwaliteit voorschoolse voorzieningen en kleutergroepen
Daarnaast zijn gegevens verzameld over de kwaliteit van de voorschoolse instellingen en de kleutergroepen waar de kinderen aan deelnamen. In de voorschoolse periode zijn gegevens

verzameld bij totaal zo'n 300 peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Er zijn per meting observaties verricht en vragenlijsten ingevuld door pedagogisch medewerkers, die tezamen een uitgebreid beeld geven van verschillende aspecten van de kwaliteit in de onderzochte voorzieningen. Vergelijkbare gegevens zijn verzameld bij de kleutergroepen van ruim 1000 basisscholen waarin de kinderen vanuit de voorschoolse voorzieningen instroomden. In de groepen 3 en 5 zijn gegevens verzameld over de ontwikkeling van de kinderen. Echter, anders dan in de voorschoolse periode en de kleutergroepen zijn in de groepen 3 en 5 *geen* gegevens verzameld over de kwaliteit van het aanbod of over andere schoolkenmerken. In de betreffende hoofdstukken geven we nadere informatie over de respons.

De gebruikte meetinstrumenten zijn uitgebreid toegelicht in eerdere publicaties, onder andere Leseman & Veen (red.) (2016) en in de technische rapporten over pre-COOL (http://www.pre-cool.nl/).

2 Onderzoeksopzet

2.1 Onderzoeksgroep

Eerste onderzoeksvraag naar veranderingen in verschillen tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen van groep 1 t/m 5
Voor de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag naar veranderingen in verschillen tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen benutten we gegevens van zowel het instellingen- als gezinscohort. Kinderen in het instellingencohort zijn geworven binnen voorschoolse instellingen en kinderen uit het gezinscohort via hun huisadres (selectie van tweejarigen binnen bepaalde postcodegebieden, zie 1.2).
Het pre-COOL project heeft een longitudinale opzet en de kinderen worden gevolgd vanaf tweejarige leeftijd. Belangrijk is dat resultaten niet vertekend worden door uitval. Vergelijkingen in de tijd moeten daarom steeds dezelfde groep kinderen betreffen.
Van het grootste deel (85%, n=2829) van de kinderen die aan pre-COOL deel is gaan nemen, zijn ontwikkelingsgegevens uit de basisschoolperiode beschikbaar.[5] Van 2566 van de 2829 kinderen

5 Van ruim een kwart van de kinderen die helemaal niet meer gevolgd zijn in het basisonderwijs, was de school niet bekend (zo bleek de informatie over de school waar het kind naartoe zou zijn gegaan niet te kloppen, wilde van ruim twee vijfde de school niet deelnemen en wilde van bijna een derde de ouders niet meer meedoen).

(91%) zijn Cito-gegevens bekend.[6] Van 2659 van de kinderen (94%) zijn gegevens over hun werkhouding uit de basisschool-periode verzameld.[7]

Tweede onderzoeksvraag naar relatie tussen kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie en taal- en rekenprestaties en werkhouding in groep 5
Om de relatie tussen kwaliteit en ontwikkeling na te gaan, moesten zowel kwaliteitsgegevens als ontwikkelingsgegevens beschikbaar zijn. Alleen voor de kinderen in het instellingencohort zijn systematisch kwaliteitsgegevens verzameld. Van 1714 kinderen uit het instellingencohort zijn voor- en vroegschoolse kwaliteitsgegevensgegevens bekend (vragenlijst en/of observatie). Niet van al deze kinderen zijn ontwikkelingsgegevens van de verdere loopbaan in het basisonderwijs bekend. Voor werkhouding was dit van 1409 kinderen (82%), voor rekenen van 1009 (59%), voor begrijpend lezen 956 (56%) en woordenschat 806 (47%). Op deze genoemde aantallen zijn de analyses met kwaliteit gebaseerd.

2.2 Variabelen

We richten ons in dit onderzoek op de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid. Deze bestaat uit kinderen met laagopgeleide ouders. Van deze groep, bestaande uit zowel kinderen met als zonder migratieachtergrond, is uitvoerig

6 Van ruim de helft (56% van de kinderen, n=1427) zijn tijdens de zesde meting scores van rekenen, begrijpend lezen en/of woordenschat uit groep 5 verzameld. Redenen dat deze scores niet beschikbaar waren: de school wilde niet (meer) meedoen, de school leverde de gegevens niet (bijv. omdat de toets(en) niet werd(en) afgenomen), de ouders niet meer wilden meedoen, er sprake was van emigratie of een onbekende schoolverandering of het kind niet in groep 5 zat.

7 Van ruim tweederde (68% van de kinderen, n = 1817) zijn leerkrachtoordelen over de werkhouding van de kinderen verzameld tijdens de zesde meting.

gedocumenteerd dat hun onderwijsprestaties en onderwijs-loopbanen achterblijven bij die van kinderen met hoger opgeleide ouders. In de voorschoolse periode wordt niet op eenduidige wijze geregistreerd of kinderen tot de doelgroep behoren; gemeenten mogen dit zelf bepalen. Voor dit onderzoek hebben wij daarom gekozen voor drie criteria om het onderscheid tussen doelgroep en niet-doelgroep te bepalen.

Dit zijn:
Het opleidingsniveau van het gezin waaruit het kind afkomstig is, afgemeten aan het *opleidingsniveau van de moeder* (‘doelgroep opleiding moeder’). Hiervoor is gekozen, omdat vanuit onderzoek bekend is dat het opleidingsniveau van de moeder een grotere invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen dan dat van de vader. Kinderen van moeders met een laag opleidingsniveau (ten hoogste lager beroepsonderwijs of vmbo basis- of kaderberoeps-gerichte leerweg) worden tot de doelgroep gerekend. Kinderen van moeders met een hoger opleidingsniveau behoren tot de niet-doelgroep.

De *etnische herkomst* van een kind (‘doelgroep etniciteit’), gedefinieerd als: westers (‘niet doelgroep’) versus niet-westers (’doelgroep’). De etnische herkomst is bepaald op basis van het herkomstland van de ouders. Een kind wordt tot de doelgroep gerekend als ten minste één van de ouders in een niet westers land geboren is.

De *thuistaal* gedefinieerd als: er wordt thuis Nederlands gesproken, versus er wordt thuis (ook) iets anders gesproken dan standaard Nederlands. De in Nederland aanwezige streektalen en dialecten worden gerekend tot de groep ‘thuistaal Nederlands’, met uitzondering van het Fries dat ondergebracht is bij ‘thuistaal anders’ (‘anderstalig’).

2.2.1 Ontwikkelingsgegevens

We maken in dit rapport gebruik van de Citogegevens rekenen, woordenschat en begrijpend lezen en van oordelen van leerkrachten over de werkhouding van kinderen.
Om de vraag naar verandering in verschillen tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen goed te kunnen beantwoorden konden het beste concepten vergeleken worden die longitudinaal geschaald zijn (iedere meting betreft hetzelfde concept en scores kunnen op één schaal uitgedrukt worden).
De Citogegevens van groep 3, 4 en 5 zijn longitudinaal geschaald en de oordelen over de (speel)werkhouding van kinderen vanaf het eerste meetmoment tot in groep 5. We maken gebruik van de Citogegevens rekenen, woordenschat en begrijpend lezen en van oordelen van leerkrachten over de werkhouding van kinderen.
Wat Citoscores betreft zijn er per jaar twee meetmomenten.
Wat werkhouding betreft (leerlingprofiel) benutten we alleen gegevens van tijdens de schoolperiode, vanaf groep 1, omdat het leerlingprofiel in de voorschoolse periode alleen is afgenomen in het instellingencohort.

2.2.2 Kwaliteitsgegevens (vier metingen)

In pre-COOL zijn in de deelnemende kinderopvangvoorzieningen en in de kleutergroepen gegevens over kwaliteit verzameld door middel van observaties en een vragenlijst voor pedagogisch medewerkers, respectievelijk kleuterleerkrachten. Deze gegevens zijn in vier opeenvolgende jaren verzameld: in de jaren 2010, 2011, 2012 en 2013; toen de kinderen twee, drie, vier en vijf jaar waren.
Hieronder worden de kwaliteitskenmerken beschreven.
De schaalwaarden zijn te vinden in de technische rapporten van pre-COOL.

Geobserveerde proceskwaliteit
CLASS Toddler en pre-K. Om de proceskwaliteit vast te stellen, is gebruik gemaakt van de Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Voor de peutergroepen is gebruik gemaakt van de Toddlerversie (La Paro, Hamre & Pianta, 2011); voor de kleutergroepen van de CLASS pre-K (Pianta, La Paro & Hamre, 2008). In de Toddler-versie worden twee overkoepelende domeinen van groepsinteracties onderscheiden: *emotional and behavioural support,* hier kortweg gedefinieerd als *emotionele kwaliteit* en *engaged support for learning,* hier *educatieve kwaliteit* genoemd. 'Behavioral support', ofwel gedragsregulering is in de Toddler-versie onderdeel van emotionele ondersteuning en wordt in de pre-K versie apart onderscheiden. In deze studie hebben we alleen de geobserveerde emotionele en educatieve kwaliteit opgenomen.

Emotionele kwaliteit: Emotionele kwaliteit bevat verschillende aspecten. *Positief Klimaat* staat voor de mate waarin de interacties in de groep tussen pedagogisch medewerkers/leerkrachten en kinderen en tussen kinderen onderling warmte, wederzijds respect en plezier laten zien. *Negatief Klimaat* geeft de mate weer waarin er negatief gedrag voorkomt van de kant van de pm'er/leerkracht of de kinderen, bijvoorbeeld bits reageren, boosheid tonen, kleineren, expliciet negeren, fysiek reguleren van gedrag, en ruziemaken. De schaal wordt zo gecodeerd dat een hoge score betekent dat er weinig of geen negativiteit is. *Sensitiviteit* is de mate waarin de leidster/leerkracht zich bewust is van de behoeften van individuele kinderen in de groep, met name gevoelens van onzekerheid of verdriet, en daarop adequaat inspeelt.
Rekening houden met het perspectief van kinderen geeft aan in welke mate in de interacties aangesloten wordt op de interesses van de kinderen, initiatief en keuzevrijheid wordt gegeven aan kinderen en zelfstandigheid wordt bevorderd.

Educatieve kwaliteit bevat drie aspecten. *Conceptontwikkeling* verwijst naar de mate waarin de pm'er/leerkracht de denkontwikkeling en kennisverwerving van kinderen bevordert door activiteiten aan te bieden die redeneren en het ontdekken van verbanden uitlokken, en door kinderen bij deze activiteiten te begeleiden. *Kwaliteit van de Feedback* is de mate waarin de reacties van de pm'er/leerkracht het leren en begrijpen van de kinderen vergroot en voortdurende deelname stimuleert. *Stimuleren van taalontwikkeling* staat voor de mate waarin de pm'er/leerkracht het gebruik van taal door kinderen uitlokt en aanmoedigt, bijvoorbeeld door vragen te stellen, en hun taalgedrag modelleert door zelf de eigen handelingen te verwoorden en door gevorderde taal (nieuwe, moeilijke woorden) in te brengen in gesprekken.

Gerapporteerde kwaliteit
Aan de pedagogisch medewerkers van de voorschoolse voorzieningen en de groepsleerkrachten van de basisscholen is via vragenlijsten een aantal vragen voorgelegd waarin verschillende aspecten van het dagelijkse activiteitenaanbod aan de orde komen. De vragenseries zijn gebaseerd op onderzoek naar het belang van affectie, aandacht voor verschillen tussen kinderen, de rol van spel, activiteiten die zelfregulatie bevorderen en activiteiten die bijdragen aan ontluikende schoolvaardigheden.

Bevorderen van zelfregulatie. Hierbij gaat het om de mate waarin de pm'er of leerkracht spel en andere activiteiten van kinderen gebruikt om hun zelfregulatie te bevorderen, bijvoorbeeld door het praten over gevoelens en emoties, het ondersteunen bij het oplossen van conflictjes of ruzies, of spelletjes met kinderen spelen waarbij ze op hun beurt moeten wachten. De schaal bestond uit twaalf items, bijvoorbeeld: "Als de aandacht van één of meer kinderen verslapt tijdens een activiteit probeer ik ze er weer bij te betrekken, bijv. door vragen te stellen of een nieuw idee

in te brengen", of "Als kinderen ruzie hebben, laat ik ze hun eigen standpunt verwoorden, zodat ze beter van elkaar begrijpen wat er in de ander omgaat", of "Ik doe activiteiten of spelletjes met kinderen waarbij ze leren op hun beurt te wachten, bijv. memory of bordspelletjes".

Aanbod taalactiviteiten. Een serie van acht beschrijvingen van gerichte taalactiviteiten is voorgelegd met de vraag hoe vaak deze activiteiten worden aangeboden. Antwoorden werden op een 7-puntsschaal gegeven met de schaalpunten variërend van "nooit" (1) tot en met "drie of meer keer per dag" (7).
Voorbeeldactiviteiten zijn: "Benoemen van dingen in de omgeving, zoals 'dat is een bal', en dingen die gebeuren, zoals 'de bal rolt weg omdat hij rond is'", "Kinderen vragen naar een verklaring, bijv. vragen 'hoe kan dat nou?'" en "Met de kinderen gesprekken voeren over een informatief onderwerp, bijv. over planten en dieren, seizoenen, iets uit de geschiedenis".

Aanbod rekenenactiviteiten. Met een serie van 12 beschrijvingen van activiteiten op het gebied van ontluikende gecijferdheid en wiskunde is nagegaan hoe vaak de pm'er/leerkrachten dergelijke activiteiten aanbieden, met antwoorden variërend van "nooit" (1) tot en met "drie of meer keer per dag"(7). Voorbeeldactiviteiten uit de kleuterversie van de vragenlijst zijn: "Telrij tot en met tien opzeggen", "Tellen hoeveel voorwerpen je hebt (bijv. tellen tot en met vijf en zeggen 'ik heb vijf knikkers')" en "Een cijfer ('1', '2', … '10' …'100') opschrijven op papier, verjaardagsmuts of iets dergelijks en dit cijfer benoemen".

Emotionele ondersteuning. De schaal 'emotionele ondersteuning' meet de mate waarin kinderen fysieke en verbale ondersteuning wordt geboden. Gemeten aspecten zijn de sfeer in de groep, de mate waarin de kinderen positieve relaties hebben met de

pm'er/leerkracht, de mate waarin deze sensitief en responsief reageert op behoeften van kinderen en de mate waarin rekening gehouden wordt met het perspectief (de eigen inbreng) van kinderen. De antwoorden konden variëren van "nooit" (1) tot "altijd" (7). De schaal bevat 8 uitspraken, zoals "Ik zorg ervoor dat alle kinderen lief zijn voor elkaar" , "Ik organiseer activiteiten waaraan alle kinderen, ook de jongsten, samen deel kunnen nemen" en "Ik knuffel kinderen of geef ze een aai over de bol".

Spelverrijking. De mate van spelverrijking en spelbegeleiding door de pm'er/leerkracht is bepaald aan de hand van een lijst met negen beweringen over spelverrijkend en – begeleidend gedrag. De antwoorden werden gegeven op een 5-puntschaal variërend van "niet van toepassing" (1) tot "zeer sterk van toepassing" (5). Voorbeeldbeweringen zijn: "Ik stel vragen die het spel stimuleren", "Ik zorg dat alle kinderen mee (blijven) doen", "Ik draag attributen en materialen aan die kinderen uitdagen tot rijker spel".

Bevorderen van fantasiespel. De mate waarin pm'ers/leerkrachten fantasiespel, oftewel 'doen-alsof' spel, stimuleren is bepaald met behulp van een lijst van acht gedragingen met de vraag hoe vaak de leerkracht de genoemde gedragingen zelf vertoont. De antwoorden varieerden van "nooit" (1) tot "altijd" (7). Voorbeeldhandelingen zijn: "Ik doe voor hoe je iets 'net alsof' kunt doen, bijvoorbeeld'net-alsof theedrinken' of 'eten koken'", "Ik doe voor hoe je een voorwerp kunt gebruiken voor iets anders dan waar het voor bedoeld is, bijvoorbeeld met een blokje rijden alsof het een auto is" en "Ik laat kinderen van te voren nadenken over welke rol ze willen spelen".

Aanbod wetenschap en techniek. De mate waarin aandacht wordt besteed aan wetenschap en techniek is bepaald met een lijst van

tien activiteiten. Gevraagd is aan te geven hoe vaak dergelijke activiteiten worden aangeboden, met antwoorden variërend van "nooit" (1) tot en met "drie of meer keer per dag"(7). Voorbeeldactiviteiten zijn: "Spelen met magneten en dingen die worden aangetrokken, of met lucht in een ballon, en bespreken wat er gebeurt", "Verschillende zaadjes en pitjes vergelijken en daar over praten (bijv. dat er een bloem, een vrucht, of een boom uit kan groeien)", en "Met Lego of grote blokken een huis of kasteel bouwen en bespreken hoe je het stevig kunt maken".

2.3 Analysemethode

Vraag 1 Verandering in verschillen tussen wel en niet doelgroepleerlingen

Voor een deel is er overlap tussen de doelgroepen: een deel van de kinderen behoort bijvoorbeeld zowel op basis van de opleiding van de moeder als op basis van etnische herkomst tot de doelgroep. De niet-doelgroep per doelgroepindeling betreft steeds (deels) een andere groep. Per meetmoment is daarom een groepsvergelijking gemaakt op basis van de combinatie van twee doelgroepindelingen: die van doelgroep opleiding moeder en doelgroep etnische herkomst. Hierbij worden vier groepen onderscheiden: 1. kinderen die niet tot deze twee doelgroepen behoren, 2. kinderen met een laagopgeleide moeder en ten minste één ouder die in een niet-westers land is geboren 3. kinderen die tot de doelgroep behoren op basis van etnische herkomst en geen laagopgeleide moeder hebben, 4. kinderen die een laagopgeleide moeder hebben en ouders hebben die in Nederland of een westers land zijn geboren. Deze groepsindeling is gelijk aan die gehanteerd is in het tweede pre-COOL basisrapport (Leseman & Veen, 2016).

Daarnaast is per meetmoment een vergelijking gemaakt naar thuistaal (Nederlandse thuistaal versus thuistaal niet (alleen) Nederlands)[8].

Het verschil tussen de groepen wordt uitgedrukt als effectgrootte (beta). Daarnaast tonen we de gemiddelde scores per groep. Aangezien voor een zinvolle vergelijking van doelgroepverschillen in de tijd ieder meetmoment gegevens van dezelfde groep kinderen moest bevatten, zijn missende gegevens geschat (met FIML). Bij het schatten van missende gegevens zijn extra variabelen gebruikt die niet in de analyse opgenomen zijn (met behulp van optie auxiliary mplus), waaronder herkomstland, gemiddeld ouderlijk opleidingsniveau, sekse en scores op voorschoolse metingen op hetzelfde domein. Bij het berekenen van verschillen per meetmoment tussen de groepen is rekening gehouden met de nesting van de data (kinderen binnen scholen). Ook is nagegaan in hoeverre het verschil tussen de groepen verschilt tussen de meetmomenten om meer te kunnen zeggen over de mate waarin in de tijd sprake is van een toe- of afname van (on)gelijkheid.

In de volgende tabel staan per ontwikkelingsvariabele de aantallen op basis waarvan de verschillen tussen de doelgroepen gebaseerd zijn.

8 Thuistaal is net als in het tweede basisrapport niet meegenomen bij de bovengenoemde combinatie van twee doelgroepen, omdat er een vrij grote overlap is met etnische herkomst en omdat (mede daardoor) de aantallen binnen de groepen te klein worden als er combinaties met drie doelgroepindelingen gemaakt worden.

Tabel 2.1 Aantallen in de analyses naar verschillen tussen doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen in taal- en rekenprestaties en werkhouding

	woordenschat	begrijpend lezen	rekenen	werkhouding
geen doelgroep	1522	1587	1635	1750
doelgroep opleiding en etnische herkomst	233	230	253	231
doelgroep op basis van alleen etnische herkomst	423	426	453	460
doelgroep op basis van alleen opleiding moeder	200	206	218	218
Totaal	2378	2449	2559	2659
geen doelgroep	1713	1750	1787	1867
doelgroep thuistaal	755	753	777	792
Totaal	2468	2503	2564	2659

Vraag 2 Relatie tussen de kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie en ontwikkeling van kinderen

In de analyses zijn gegevens opgenomen van kinderen van wie gegevens van eind groep 5 of van niet ver daarvoor bekend waren (soms waren er bijv. wel gegevens van midden groep 5, maar niet eind groep 5 beschikbaar). Missende waarden zijn geschat op basis van gegevens die dezelfde vaardigheid betreffen, maar van een eerder meetmoment zijn (met auxiliary option in mplus).

Per afhankelijke variabele (rekenen, woordenschat, begrijpend lezen en oordeel over werkhouding) zijn aparte analyses per kwaliteitsvariabele uitgevoerd. De afhankelijke variabele betrof steeds de score eind groep 5.

Bij werkhouding, woordenschat en begrijpend lezen is een voormeting op tweejarige leeftijd opgenomen, en bij rekenen een voormeting op driejarige leeftijd.

Per kwaliteitsaspect zijn vier metingen (twee voorschoolse en twee vroegschoolse metingen) gerelateerd aan de score van eind groep 5.

Er is zoals in eerdere rapporten per kwaliteitsaspect driemaal een multi-groep analyse uitgevoerd voor ieder doelgroeponderscheid: doelgroep op basis van etnische herkomst, opleiding moeder en thuistaal.
Als controlevariabelen werden sekse, gemiddeld opleidingsniveau van de ouders, doelgroep etnische herkomst en thuistaal opgenomen (de exacte opname variabelen was afhankelijk van de groepsvariabele in de multi-groep analyse).
In de analyses hielden we rekening met de nesting van kinderen binnen instellingen (combinatie vve-nr x schoolnummer).
Per kwaliteitsvariabele is het totale effect op het ontwikkelingsniveau eind groep 5 berekend.

De aantallen in de analyses zijn die genoemd in paragraaf 2.1, behalve voor geobserveerde kwaliteit in de vroegschoolse periode. Van geobserveerde kwaliteit in de vroegschoolse periode zijn namelijk veel minder gegevens bekend dan van de voorschoolse periode. De reden hiervoor was dat de kinderen naar vele basisscholen ‘uitwaaierden’, waarna alleen geobserveerd is op scholen waar meerdere instellingscohortkinderen naartoe gingen. Voor werkhouding is het aantal kinderen in de analyse 251, voor rekenen 167, voor begrijpend lezen 161 en voor woordenschat 127. Bij een signficante relatie met ontwikkeling is er nagegaan of er een significant verschil was tussen de doelgroepen.

3 Resultaten

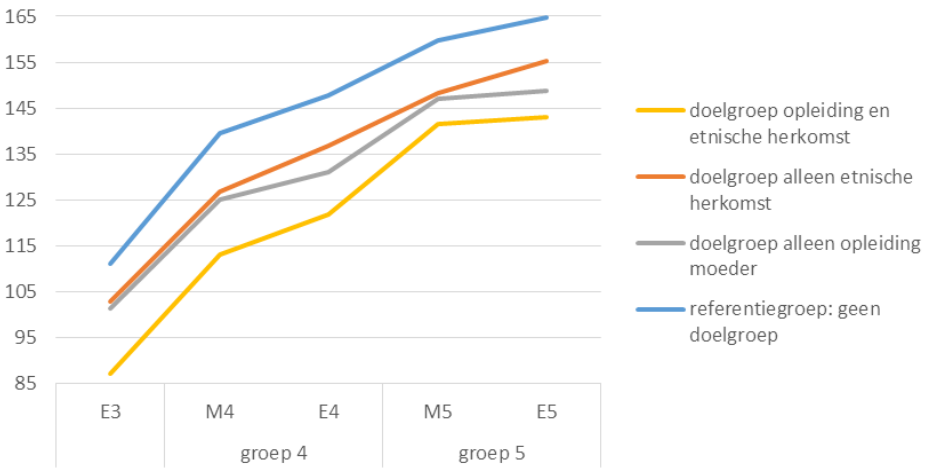
3.1 Verandering in verschillen tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen

Per meting van begrijpend lezen, woordenschat, rekenvaardigheid en werkhouding is nagegaan in hoeverre er verschillen zijn tussen doelgroep- en niet-doelgroepkinderen. Steeds worden de resultaten van twee vergelijkingen getoond. De eerste vergelijking betreft die van 1. doelgroepleerling op basis van alleen het opleidingsniveau van de moeder, 2. van alleen etnische herkomst en 3. op basis van zowel het opleidingsniveau van de moeder als etnische herkomst met niet-doelgroepleerlingen.
De tweede vergelijking betreft die van kinderen met (ook) een niet-Nederlandse thuistaal met kinderen die thuis alleen Nederlands spreken. Steeds tonen we eerst de ontwikkeling en daarna de verschillen in effectgroottes. In de bijlage bij deze paragraaf zijn de tabellen bij de figuren met effectgroottes weergegeven.

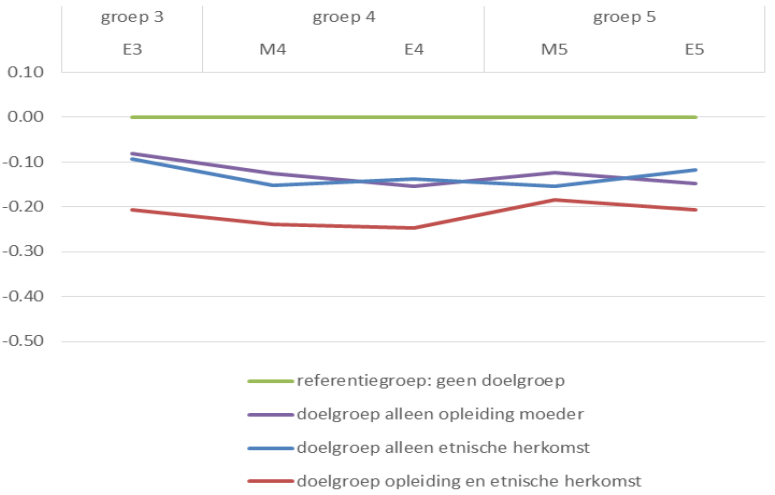
Leeswijzer figuren met effectgroottes
De referentiegroep 'geen doelgroep' is de groene horizontale lijn op de x-as. De andere gekleurde lijnen vertegenwoordigen de doelgroepen. Uitgedrukt wordt in effectgrootte in hoeverre er een verschil is met 'geen doelgroep'. Een negatieve score betekent een achterstand ten opzichte van 'geen doelgroep', een positieve score een voorsprong ten opzichte van 'geen doelgroep'.

Begrijpend lezen
Figuren 3.1a1, 3.1a2, 3.1b1 en 3.1b2 tonen de resultaten voor begrijpend lezen vanaf eind groep 3 tot en met eind groep 5.
Te zien is dat de verschillen tussen doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen over het algemeen klein zijn. Het grootste verschil zien we eind groep 4 waar doelgroepkinderen op basis van zowel opleiding moeder als etnische herkomst lager scoren dan niet-doelgroepkinderen (effectgrootte -.25). Voor deze gecombineerde doelgroep blijkt er een significante verandering in de tijd te zijn: in groep 4 is het verschil groter dan in groep 3 en 5. Voor de overige genoemde doelgroepen blijkt het verschil met niet-doelgroepkinderen niet significant te veranderen in de tijd. De resultaten met betrekking tot thuistaal lijken op die van de gecombineerde doelgroep opleiding en etnische herkomst.

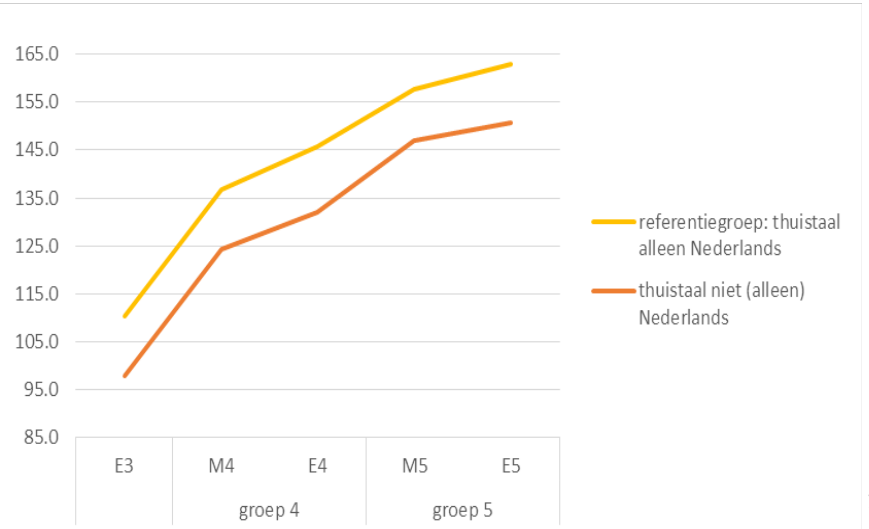
Figuur 3.1a1 Verschil in scores op begrijpend lezen tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen vanaf eind groep 3 t/m eind groep 5

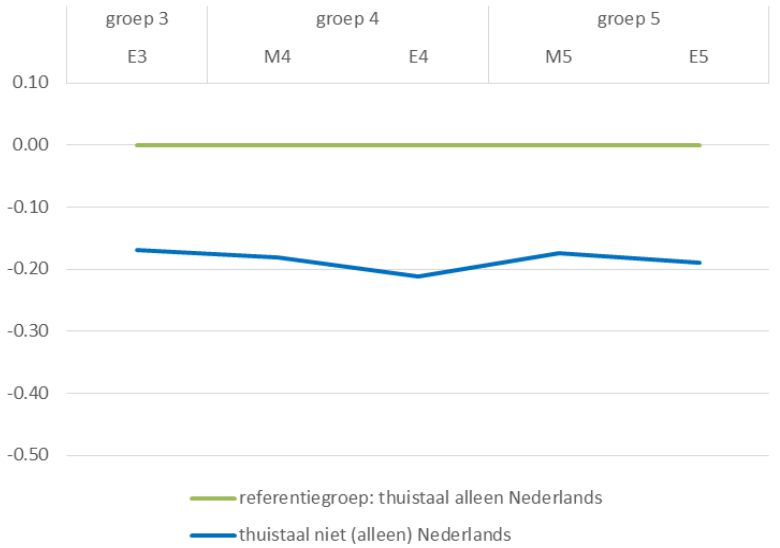
Figuur 3.1a2 Verschil in effectgrootte tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in begrijpend lezen vanaf eind groep 3 t/m eind groep 5

Figuur 3.1b1 Verschil in scores op begrijpend lezen naar thuistaal vanaf eind groep 3 t/m eind groep 5

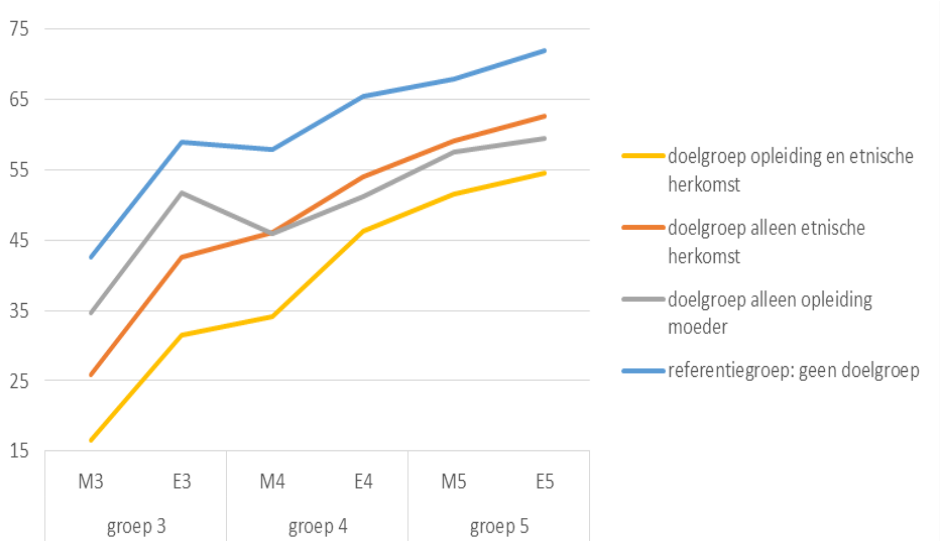
Figuur 3.1b2 Verschil in effectgrootte naar thuistaal in begrijpend lezen vanaf eind groep 3 t/m eind groep 5

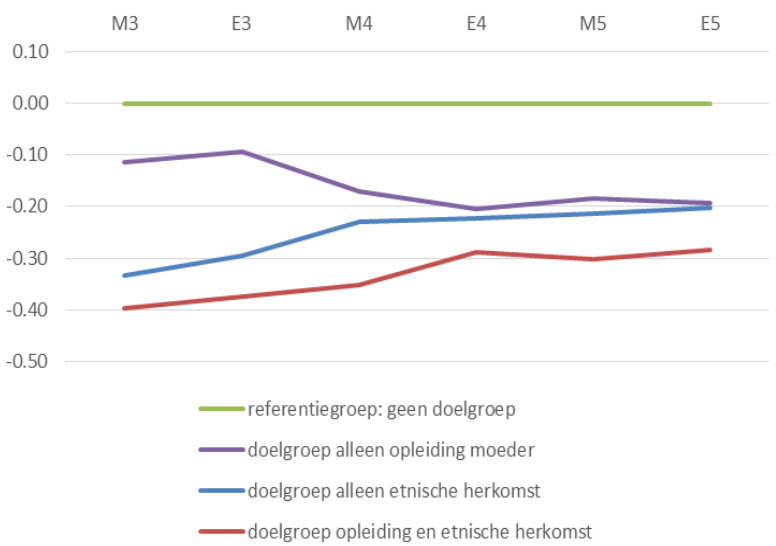
Woordenschat

De resultaten voor woordenschat staan in Figuren 3.2a1, 3.2a2, 32b1 en 3.2b2. Midden groep 3 is er sprake van een middelgrote achterstand van de doelgroepen op basis van alleen etnische herkomst, opleiding en etnische herkomst en thuistaal.
De achterstand van doelgroepkinderen op basis van alleen het opleidingsniveau van de moeder is midden groep 3 heel klein. Voor alle groepen is er een significante verandering in de tijd in het verschil met niet-doelgroepkinderen. Voor de doelgroep op basis van alleen het opleidingsniveau van de moeder neemt de achterstand toe, voor de overige doelgroepen neemt deze af, het sterkst voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal (Figuur 3.2b). Voor alle doelgroepen is het verschil eind groep 5 klein.

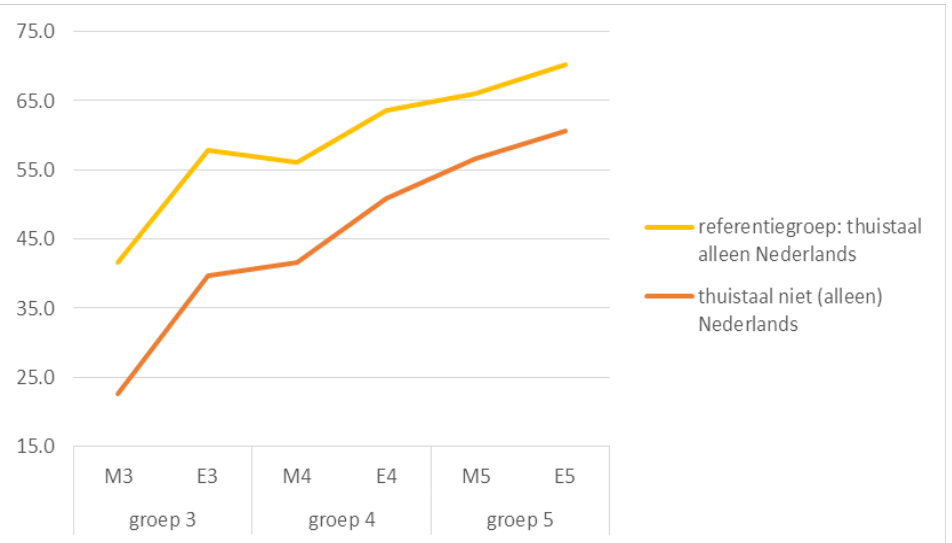
Figuur 3.2a1 Verschil in woordenschatscores tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

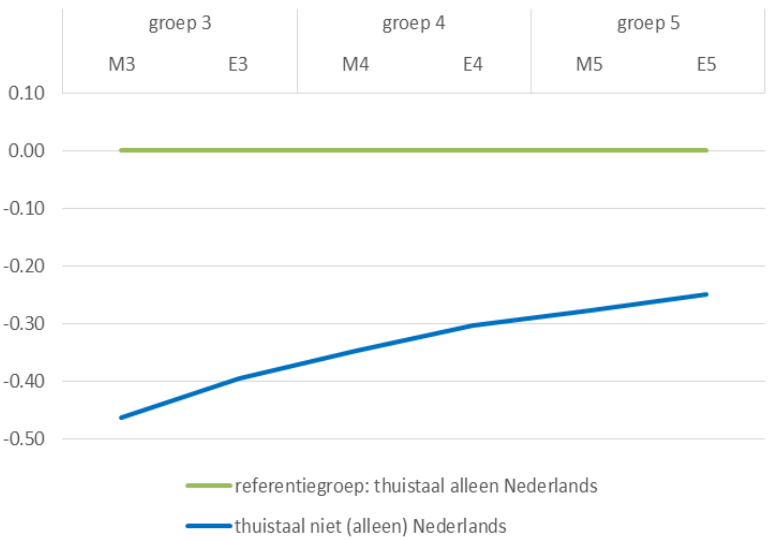
Figuur 3.2a2 Verschil in effectgrootte tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in woordenschat vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

Figuur 3.2b1 Verschil in woordenschatscores naar thuistaal vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

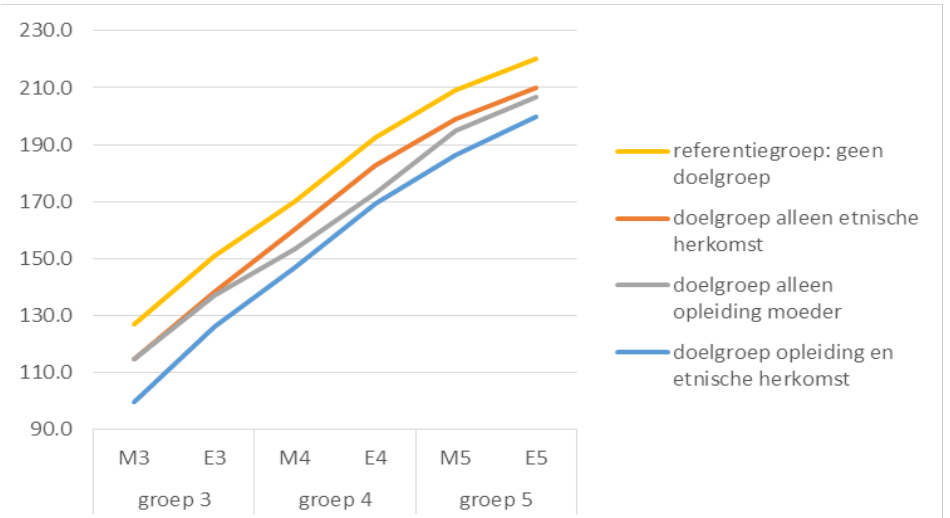
Figuur 3.2b2 Verschil in effectgrootte thuistaal in woordenschat vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

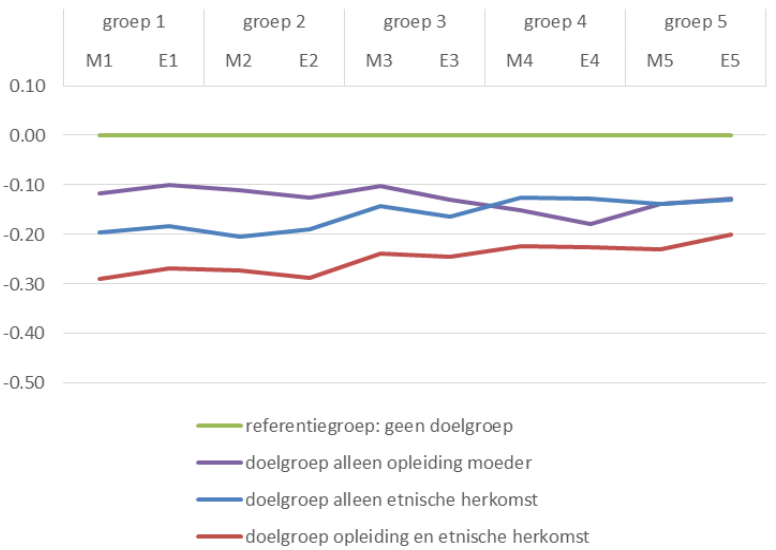
Rekenvaardigheid

Figuren 3.2a1, 3.2a2, 3.2b1 en 3.2b2 bevatten de verschillen in rekenvaardigheid tussen doelgroep- en niet doelgroepkinderen. De Figuren 3.2a1 en 3.2b1 laten de gemiddelde scores voor de doelgroepen en niet-doelgroepen zien van midden groep 3 t/m eind groep 5. Om een zo compleet mogelijk beeld te geven, laten we in de figuren met de effectgroottes (Figuren 3.2a2 en 3.2b2) naast de verschillen voor groepen 3, 4 en 5 de verschillen voor de kleutergroepen zien, ook al worden de scores op de rekentoetsen in de kleutergroepen op een andere schaal uitgedrukt dan de toetsen in groep 3, 4 en 5. We laten dit evengoed zien, omdat deze gegevens wel hetzelfde domein betreffen en deze gegevens een indicatie betreffen van de mate waarin er al op eerdere leeftijd verschillen waren tussen doelgroep- en niet doelgroepkinderen. De verschillen tussen doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen in rekenvaardigheid zijn klein en in de kleutergroepen meestal het grootst. Voor alle doelgroepen is er een significante verandering in de tijd in het verschil met de niet-doelgroep. De achterstand van kinderen die thuis niet alleen Nederlands spreken halveert van midden groep 1 naar eind groep 5: het neemt af van -.28 midden groep 1 naar -.14 eind groep 5. Voor de doelgroep op basis van zowel opleiding als etnische herkomst neemt het af van -.29 midden groep 1 naar -.20 eind groep 5. Voor de doelgroep op basis van alleen etnische herkomst neemt het af van -.20 midden groep 1 naar -.13 eind groep 5 en bij de doelgroep op basis van thuistaal van -0.28 in groep 1 naar -0.14 eind groep 5. Bij de doelgroep op basis van alleen opleiding is er geen afname in achterstand met de niet-doelgroep: eind groep 4 is de achterstand groter, namelijk -.18 (vergeleken met -.12 midden groep 1), maar eind groep 5 ongeveer even groot als midden groep 1 (-.13).

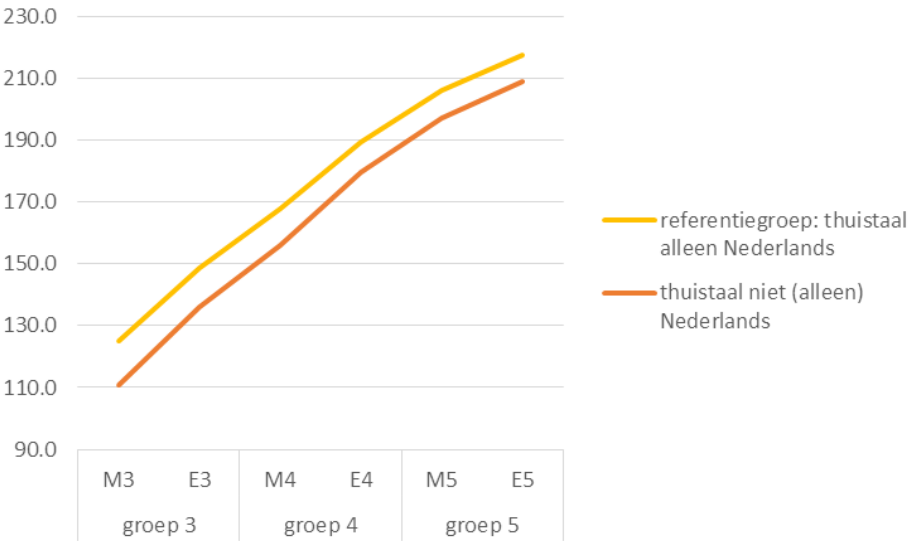
Figuur 3.3a1 Verschil tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in rekenvaardigheid vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

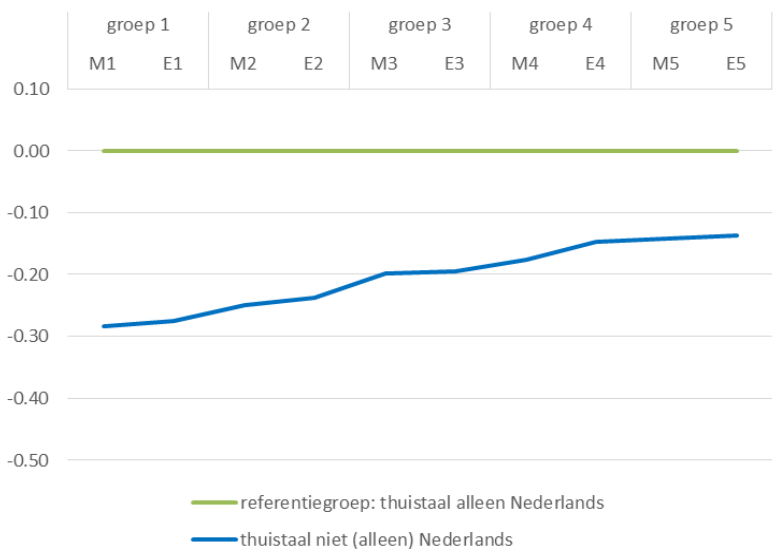
Figuur 3.3a2 Verschil in effectgrootte tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in rekenvaardigheid vanaf midden groep 1 t/m eind groep 5

Figuur 3.3b1 Verschil in rekenvaardigheid naar thuistaal vanaf midden groep 3 t/m eind groep 5

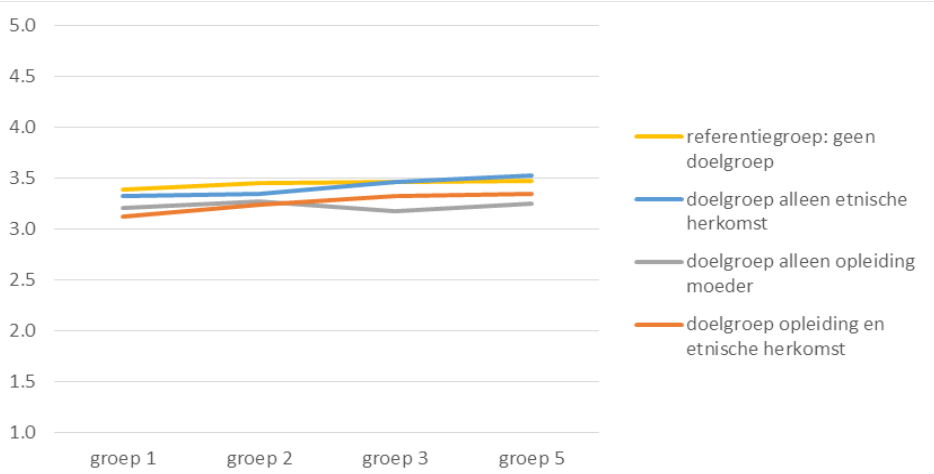
Figuur 3.3b2 Verschil in effectgrootte naar thuistaal in rekenvaardigheid vanaf midden groep 1 t/m eind groep 5

Oordeel over werkhouding

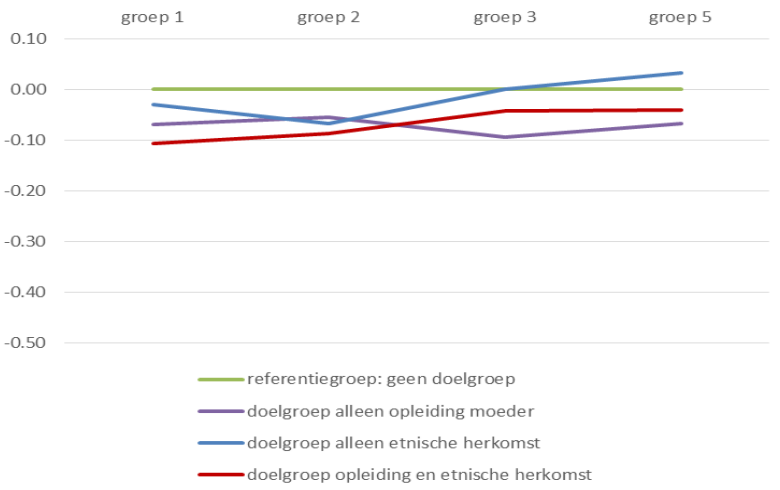
De resultaten voor het oordeel over werkhouding zijn weergegeven in Figuren 3.4a1, 3.4a2, 3.4b1 en 3.4b2.[9]
De verschillen die er zijn, zijn over het geheel genomen heel klein en in groep 3 en 5 alleen significant verschillend voor doelgroepkinderen op basis van alleen het opleidingsniveau van de moeder (in groep 3 scoort de doelgroep .10 lager en in groep 5 .07 lager dan de niet-doelgroep). Veranderingen in het verschil tussen doelgroep en niet-doelgroep tussen groep 1, 2, 3 en 5 zijn alleen significant voor kinderen die thuis niet alleen Nederlands spreken vergeleken met kinderen die thuis alleen Nederlands spreken.
In de kleutergroepen wordt de werkhouding van kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal .06 minder hoog beoordeeld, terwijl er in groep 3 en 5 geen significant verschil meer is met kinderen die thuis alleen Nederlands spreken.

Figuur 3.4a1 Verschil in oordeel over werkhouding tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in groep 1, 2, 3 en 5

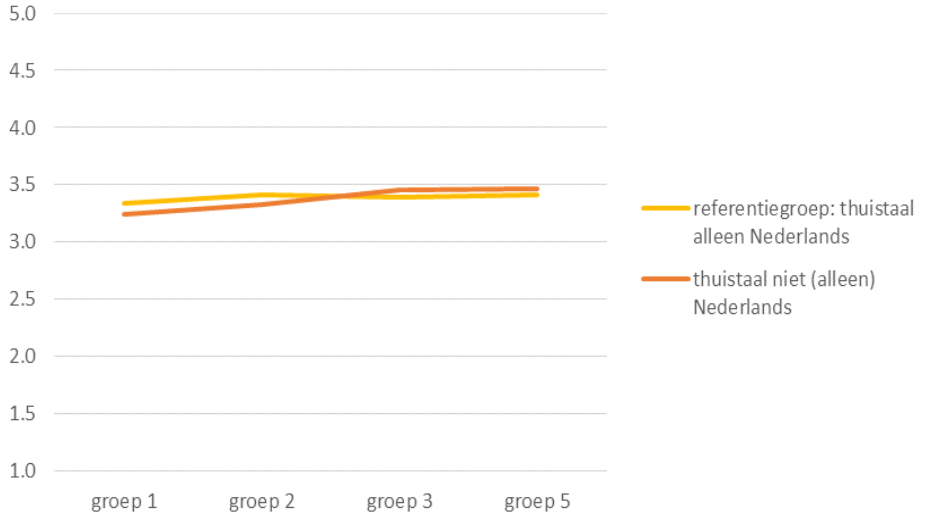

[9] De verschillen in effectgrootte in de Figuren 3.4a2 en 3.4b2, zijn gebaseerd op geëquivaleerde scores. In de figuren met gemiddelde scores naar doelgroep, de Figuren 3.4a1 en 3.4b1, laten we de ruwe scores zien (bereik 1-5), omdat deze gemakkelijker te interpreteren zijn.

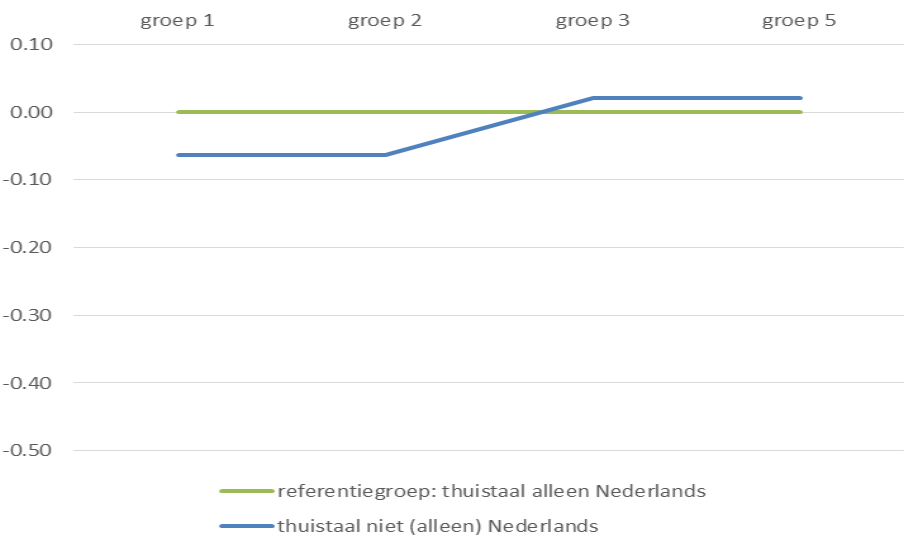
Figuur 3.4a 2 Verschil in effectgrootte tussen doelgroep- en niet-doelgroepleerlingen in oordeel over werkhouding in groep 1, 2, 3 en 5

Figuur 4b1 Verschil in oordeel over werkhouding naar thuistaal in groep 1, 2, 3 en 5

Figuur 3.4b2 Verschil in effectgrootte naar thuistaal in oordeel over werkhouding in groep 1, 2, 3 en 5

3.2 Relatie voor- en vroegschoolse kwaliteit en ontwikkeling in groep 5

In deze paragraaf wordt beschreven in hoeverre we (nog) relaties vinden tussen de kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode en de ontwikkeling van kinderen in groep 5. De relatie met ontwikkeling is steeds nagegaan voor de drie onderscheiden doelgroepen:
-wel- niet doelgroep op basis van etnische herkomst;
-wel- niet doelgroep op basis van opleiding moeder;
-wel- niet doelgroep op basis van thuistaal.

De volledige resultaten zijn opgenomen in de bijlage bij dit hoofdstuk (bijlage II). In deze paragraaf gaan we steeds eerst per kwaliteitsaspect in op resultaten uit een eerder rapport over de

ontwikkeling van de kinderen van twee tot zesjarige leeftijd. Hiermee wordt duidelijk in hoeverre eerder gevonden effecten blijvend zijn of uitdoven. Vervolgens bespreken we de resultaten per kwaliteitsaspect vanuit het doelgroeponderscheid op basis van etnische herkomst. We laten steeds een tabel met resultaten zien voor dit doelgroeponderscheid. De resultaten voor de overige doelgroeponderscheiden bespreken we vervolgens in de tekst.

Leeswijzer tabellen
Iedere tabel in deze paragraaf laat de relaties zien van één kwaliteitsaspect gemeten op de vier meetmomenten (2 jaar, 3 jaar, groep 1 en groep 2) met begrijpend lezen, woordenschat en rekenen en het oordeel over werkhouding in groep 5 (gecorrigeerd voor de meting op tweejarige leeftijd). De resultaten worden apart getoond voor doelgroepleerlingen en niet-doelgroepleerlingen op basis van etnische herkomst. Significante relaties worden vetgedrukt. Door effecten schuin én vet te drukken, wordt aangegeven dat deze hetzelfde zijn voor de doelgroep als voor de niet-doelgroep.

Gerapporteerde mate van bevorderen van zelfregulatie
Eerder vonden we een positieve relatie voor zowel doelgroep- als niet doelgroepkinderen tussen de mate waarin pedagogisch medewerkers aangaven zelfregulatie te bevorderen en de groei in werkhouding tot in groep 2. Wat de vroegschoolse periode betreft, vonden we in een eerdere studie alleen voor kinderen met een laagopgeleide moeder een relatie met het bevorderen van zelfregulatie en hun taalontwikkeling van twee-tot zesjarige leeftijd.
In groep 5 vinden we nog steeds enkele positieve relaties met taal en werkhouding van de vroegschoolse periode. Alleen voor kinderen met een niet-westerse herkomst een positieve relatie (middelgroot effect van .39) met werkhouding in groep 5 van de mate waarin de leerkracht in groep 1 aangaf zelfregulatie te bevorderen. Daarnaast is er in groep 5 een zeer kleine (.18)

positieve relatie van het bevorderen van zelfregulatie in groep 2 met begrijpend lezen voor zowel kinderen met een niet-westerse als westerse achtergrond. Dit laatste vonden we ook bij zowel kinderen met een Nederlandse thuistaal als bij kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal. Daarnaast vonden we alleen voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal middelgrote *negatieve* relaties tussen het bevorderen van zelfregulatie in zowel de voorschoolse periode als in groep 2 met woordenschat in groep 5 (zie Tabel II.1).

Tabel 3.1 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bevorderen van zelfregulatie en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.078	0.126	0.029	-0.022
2012 3j	-0.009	0.003	-0.020	-0.022
2013 groep 1	-0.034	-0.031	-0.054	-0.076
2014 groep 2	***0.181***	0.105	0.039	0.020
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	0.069	-0.225	-0.008	-0.067
2012 3j	-0.041	0.094	0.080	-0.033
2013 groep 1	-0.287	0.363	0.143	**0.388**
2014 groep 2	***0.178***	-0.230	-0.142	-0.139

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Gerapporteerd aanbod aan taalactiviteiten
Van het aanbod in taalactiviteiten vonden we in onze eerdere studies alleen voor de voorschoolse periode een zeer kleine significante positieve relatie met de ontwikkeling in aandacht tot in groep 2, maar niet met taal- en rekenprestaties en werkhouding. Voor zowel kinderen met een niet-westerse

herkomst als kinderen met een westerse achtergrond vinden we in dit onderzoek een zeer kleine relatie (van respectievelijk .11 en .16) met begrijpend lezen in groep 5. Wat het doelgroeponderscheid op basis van opleiding betreft, vinden we alleen een kleine negatieve relatie (-.28) van het aanbod aan taalactiviteiten in groep 2 voor kinderen met een laagopgeleide moeder en het oordeel over de werkhouding van kinderen in groep 5. Wat betreft het doelgroeponderscheid naar thuistaal blijkt er een kleine negatieve relatie (-.31) te zijn met woordenschat in groep 5 van het aanbod aan taalactiviteiten in groep 2 voor kinderen die thuis niet alleen Nederlands spreken.

Tabel 3.2 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod aan taalactiviteiten en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.175	-0.165	-0.004	0.042
2012 3j	0.154	0.207	-0.011	-0.040
2013 groep 1	-0.063	-0.156	-0.093	-0.034
2014 groep 2	***0.160***	0.101	0.042	0.056
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.121	0.253	-0.024	-0.043
2012 3j	0.077	-0.304	0.060	-0.124
2013 groep 1	0.288	0.055	0.057	0.068
2014 groep 2	***0.107***	-0.029	-0.049	0.122

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Gerapporteerd aanbod aan rekenactiviteiten

In een eerder rapport over de kwaliteit in de voorschoolse periode beschreven we dat meer aandacht in deze periode voor rekenactiviteiten, samenhangt met een minder positieve groei in

rekenvaardigheid tot in groep 2 voor kinderen die thuis niet alleen Nederlands spreken. In een eerder rapport over de kwaliteit in de kleutergroepen kwam daarnaast naar voren dat meer aandacht voor rekenactiviteiten in deze periode voor zowel kinderen met een laagopgeleide als niet laagopgeleide moeder licht samenhangt met een gunstigere rekenontwikkeling tot in groep 2.
In groep 5 vinden we geen relaties meer van het aanbod aan rekenactiviteiten met rekenvaardigheid. Met het oordeel over werkhouding in groep 5 is er een heel kleine negatieve relatie (-.18) van aandacht voor rekenactiviteiten op tweejarige leeftijd en een heel kleine positieve relatie (.19) van aandacht hiervoor op driejarige leeftijd. Deze kleine negatieve relatie met rekenactiviteiten op tweejarige leeftijd lijkt zich alleen niet voor kinderen met een niet-westerse herkomst voor te doen. De heel kleine positieve relatie met rekenactiviteiten op driejarige leeftijd en werkhouding in groep 5 (effect van rond .16) vinden we daarnaast voor zowel kinderen met een laagopgeleide moeder als voor kinderen met een niet-laagopgeleide moeder.

Tabel 3.3 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod aan rekenactiviteiten en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.060	0.158	0.015	**-0.183**
2012 3j	0.023	-0.104	-0.046	**0.193**
2013 groep 1	0.046	-0.078	-0.053	-0.094
2014 groep 2	0.096	-0.047	-0.060	0.035
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	0.260	-0.108	-0.024	-0.021
2012 3j	-0.124	0.019	0.112	-0.017
2013 groep 1	0.402	0.158	-0.049	-0.013
2014 groep 2	-0.261	0.057	0.107	0.130

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Gerapporteerde emotionele ondersteuning
Eerder vonden we alleen relaties met de ontwikkeling van kinderen tot in groep 2 van emotionele ondersteuning in de voorschoolse periode, niet van deze ondersteuning in de vroegschoolse periode. Er bleek een positieve relatie met de ontwikkeling in rekenvaardigheid en speelwerkhouding tot in groep 2 en voor kinderen met een niet-westerse herkomst daarnaast een positieve relatie met taalvaardigheid.
In groep 5 vinden we alleen voor werkhouding een blijvend effect, de positieve relaties met reken- en taalvaardigheid vonden we niet meer. In groep 5 is er een kleine *negatieve* relatie van rond de -.25 met begrijpend lezen, ongeacht of kinderen wel of niet tot een doelgroep behoren. Voor kinderen die thuis (ook) een andere taal dan Nederlands spreken, is er daarnaast een negatieve relatie (-.42) met begrijpend lezen in groep 5 en de mate van emotionele ondersteuning in groep 2. Deze laatstgenoemde negatieve relatie is er voor dezelfde doelgroep ook met woordenschat in groep 5 (-.75). Voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal is er ook een negatieve relatie met woordenschat in groep 5 van de mate van emotionele ondersteuning op driejarige leeftijd (-.72).
De enige (kleine) positieve relatie is er van emotionele ondersteuning in groep 1 met het oordeel over werkhouding in groep 5 voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal.

Tabel 3.4 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bieden van emotionele ondersteuning en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	***-0.261***	0.077	-0.044	0.043
2012 3j	-0.130	-0.007	-0.052	-0.093
2013 groep 1	-0.105	-0.196	-0.018	0.094
2014 groep 2	-0.006	0.128	-0.072	-0.081
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	***-0.233***	-0.006	0.082	0.127
2012 3j	-0.013	-0.490	-0.120	-0.208
2013 groep 1	0.081	0.425	-0.047	0.098
2014 groep 2	-0.070	-0.337	-0.112	-0.082

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt: *de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Gerapporteerde mate van spelverrijking

Van de mate waarin kleuterleerkrachten aangaven het spel van kinderen te verrijken, vonden we eerder een positieve relatie met speelwerkhouding in groep 2. Daarnaast vonden we hiervan een heel kleine positieve relatie met rekenvaardigheid in groep 2 voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal en voor kinderen met een niet-westerse herkomst. Deze positieve effecten blijken niet blijvend te zijn tot in groep 5.

De mate van spelverrijking op tweejarige leeftijd hangt voor kinderen met een westerse achtergrond heel licht *negatief* (-.14) samen met begrijpend lezen in groep 5. De mate van spelverrijking in groep 2 hangt heel licht *positief* samen (tussen .15 en .21) met begrijpend lezen in groep 5 voor kinderen met een westerse achtergrond, met een Nederlandse thuistaal en voor zowel kinderen met een laagopgeleide moeder als voor kinderen met een niet-laagopgeleide moeder. De mate van spelverrijking op

driejarige leeftijd hangt heel licht *negatief* (tussen -.11 en -.30) samen met rekenvaardigheid en het oordeel over werkhouding van zowel doelgroep als niet-doelgroepkinderen in groep 5.
De mate van spelverrijking in groep 1 hangt voor kinderen met een laagopgeleide moeder eveneens heel licht *negatief* samen met rekenvaardigheid (-.20) en het oordeel over werkhouding (-.24) in groep 5. Alleen voor kinderen met een laagopgeleide moeder is er een heel kleine *positieve* relatie (.31) van de mate van spelverrijking op tweejarige leeftijd en rekenvaardigheid in groep 5.

Tabel 3.5 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over de mate van spelverrijking en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	**-0.140**	-0.057	0.063	0.029
2012 3j	-0.088	-0.099	***-0.160***	***-0.147***
2013 groep 1	-0.071	0.000	-0.091	-0.080
2014 groep 2	**0.205**	0.007	-0.015	-0.031
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	0.157	-0.135	0.095	-0.016
2012 3j	0.036	-0.091	***-0.132***	***-0.112***
2013 groep 1	0.031	-0.012	0.042	0.212
2014 groep 2	-0.138	0.036	0.037	0.026

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Bevorderen van fantasiespel (gerapporteerd)
Eerder vonden we dat de mate van het bevorderen van fantasiespel in de voorschoolse periode positief samenhing met het oordeel over de speelwerkhouding van kinderen in groep 2. Deze positieve relatie blijkt niet blijvend: we vonden het in groep 5 niet meer.

De mate van bevorderen van fantasiespel in groep 1 hangt voor kinderen met een westerse achtergrond heel licht *negatief* (-.27) en de mate van bevorderen van fantasiespel in groep 2 heel licht *positief* (.31) samen met begrijpend lezen in groep 5.
De mate van bevorderen van fantasiespel in groep 1 hangt eveneens voor kinderen met een laagopgeleide moeder *negatief* samen (-.59) met begrijpend lezen en het oordeel over werkhouding (-.51) in groep 5.

Tabel 3.6 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bevorderen van fantasiespel en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.149	0.001	0.013	0.006
2012 3j	-0.125	-0.037	-0.053	-0.005
2013 groep 1	**-0.266**	-0.041	-0.132	-0.005
2014 groep 2	**0.311**	0.033	-0.011	-0.023
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	0.277	0.043	0.044	0.116
2012 3j	-0.271	-0.081	-0.059	-0.068
2013 groep 1	0.541	0.368	0.039	-0.001
2014 groep 2	-0.423	-0.359	-0.050	0.058

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt: *de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Gerapporteerd aanbod wetenschap en techniek
Eerder vonden we dat meer aandacht voor wetenschap en techniek in de vroegschoolse periode heel licht positief samenhangt met een positievere rekenontwikkeling tot in groep 2 voor kinderen die thuis alleen Nederlands spreken. Deze positieve relatie vinden we nog steeds in groep 5 en blijkt dus blijvend te zijn. Voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal hangt meer aandacht voor wetenschap en techniek in groep 1 *positief* samen (.40) met

rekenvaardigheid in groep 5.
De mate van aandacht voor wetenschap en techniek in groep 2 hangt voor zowel niet-doelgroep als doelgroepleerlingen heel licht positief samen (tussen .13 en .19) met begrijpend lezen in groep 5. Voor kinderen met een niet-westerse herkomst (-.54) en voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal hangt meer aandacht voor wetenschap en techniek op driejarige leeftijd *negatief* samen met woordenschat in groep 5. Voor kinderen met een laagopgeleide moeder is er een *negatieve* relatie (-.42) van aandacht voor wetenschap en techniek op tweejarige leeftijd en een *positieve* relatie (.46) hiervan in groep 2 met woordenschat in groep 5.

Tabel 3.7 Relatie (B) tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod van wetenschap en techniek en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.124	-0.055	-0.038	-0.071
2012 3j	-0.026	0.058	-0.045	0.052
2013 groep 1	-0.065	-0.029	0.061	0.044
2014 groep 2	***0.193***	0.120	0.007	0.081
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.077	0.001	-0.089	-0.187
2012 3j	0.146	**-0.539**	-0.046	-0.011
2013 groep 1	0.151	0.055	0.176	0.071
2014 groep 2	***0.177***	0.002	-0.041	0.061

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Geobserveerde educatieve kwaliteit
Eerder vonden we dat een hogere educatieve kwaliteit in de voorschoolse periode samenging met een wat *ongunstigere*

woordenschatontwikkeling tot in groep 2 voor kinderen met een westerse achtergrond. Daarnaast was voor zowel doelgroep als niet-doelgroepkinderen de taal- en rekenontwikkeling tot in groep 2 gunstiger naarmate de educatieve kwaliteit in de vroegschoolse periode hoger was.
De negatieve relatie met taal van de voorschoolse educatieve kwaliteit, vinden we in lichte mate nog steeds in groep 5.
Voor zowel kinderen met een niet-westerse als westerse herkomst blijkt de geobserveerde educatieve kwaliteit in de voorschoolse periode op tweejarige leeftijd heel licht negatief (-.13) samen te hangen met begrijpend lezen in groep 5.
De positieve relaties van de educatieve kwaliteit in de vroegschoolse periode blijken deels blijvend te zijn.
Voor kinderen met een niet-westerse herkomst is er een negatieve relatie (-.55) van de geobserveerde educatieve kwaliteit in groep 1 met woordenschat in groep 5. Voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal hangt de geobserveerde kwaliteit in groep 1 positief (.53) en die in groep 2 eveneens positief (.37) samen met begrijpend lezen in groep 5. De geobserveerde educatieve kwaliteit in groep 1 hangt voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal negatief (-.43) samen met woordenschat in groep 5.

Tabel 3.8 Relatie (B) tussen de geobserveerde educatieve kwaliteit in de voor- en vroegschools periode en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5 naar doelgroep etnische herkomst

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	***-0.127***	0.032	0.024	-0.045
2012 3j	0.053	-0.096	0.022	-0.002
2013 groep 1	-0.091	0.019	-0.102	-0.110
2014 groep 2	-0.065	0.085	0.214	0.052
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	***-0.133***	0.179	0.095	-0.123
2012 3j	-0.086	-0.257	0.260	0.152
2013 groep 1	-0.042	**-0.550**	0.247	-0.055
2014 groep 2	0.057	0.269	0.282	0.134

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Geobserveerde emotionele kwaliteit

Eerder vonden we voor kinderen die thuis alleen Nederlands spreken een kleine negatieve en voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal en voor kinderen met een niet-westerse herkomst een kleine positieve relatie van de geobserveerde emotionele kwaliteit in de vroegschoolse periode met de taalontwikkeling tot in groep 2.

In groep 5 vinden we geen relatie meer tussen de emotionele kwaliteit en taalontwikkeling. Wel vonden we enkele relaties met rekenen en werkhouding in groep 5. Een betere emotionele kwaliteit in de vroegschoolse periode ging voor kinderen met een Nederlandse thuistaal samen met een iets minder gunstige groei in rekenen tot in groep 2. Voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal hing een hogere geobserveerde emotionele kwaliteit in de vroegschoolse periode juist licht samen met een gunstigere rekenontwikkeling tot in groep 2. Een betere kwaliteit in de

vroegschoolse periode ging samen met een wat minder gunstig oordeel over werkhouding in groep 2 bij kinderen die thuis alleen Nederlands spreken.
In groep 5 is er voor kinderen met een niet-westerse herkomst (nog steeds) een kleine positieve relatie (.38) van de geobserveerde emotionele kwaliteit in groep 1 en taal, namelijk met begrijpend lezen. Deze positieve relatie (.71) is er ook voor kinderen met een laagopgeleide moeder. Een betere emotionele kwaliteit op tweejarige leeftijd gaat samen met een iets lager oordeel over werkhouding (rond -.12) in groep 5 van zowel doelgroep als niet-doelgroepkinderen. Voor kinderen met een laagopgeleide moeder (-.62) en voor kinderen die thuis alleen Nederlands spreken (-.42) hangt de geobserveerde emotionele kwaliteit *negatief* samen met woordenschat in groep 5. Voor kinderen met een niet-Nederlands thuistaal hangen de emotionele kwaliteit in groep 1 (.30) en groep 2 (.49) *positief* samen met rekenvaardigheid in groep 5.

Tabel 3.9 Relatie (B) tussen de geobserveerde emotionele kwaliteit in de voor- en vroegschools periode en begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding in groep 5

	Begrijpend lezen	Woordenschat	Rekenen	Werkhouding
geen doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	-0.098	-0.026	-0.047	***-0.118***
2012 3j	0.089	-0.027	0.037	0.022
2013 groep 1	-0.040	-0.013	-0.128	-0.053
2014 groep 2	-0.004	-0.131	0.066	0.105
doelgroep etnische herkomst				
2011 2j	0.054	-0.099	0.098	***-0.137***
2012 3j	0.236	-0.115	0.221	0.117
2013 groep 1	**0.376**	-0.159	0.279	0.201
2014 groep 2	0.176	0.088	0.388	0.104

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

4 Samenvatting en conclusies

In deze studie is nagegaan in hoeverre verschillen in ontwikkeling tussen doelgroepkinderen en niet-doelgroepkinderen in de loop van de basisschoolperiode veranderen. Dit is gedaan voor vier ontwikkelingsmaten: begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en het oordeel over werkhouding van kinderen. Daarnaast is de ontwikkeling tot in groep 5 op deze maten gerelateerd aan de geobserveerde kwaliteit en aan de door pedagogisch medewerkers en leerkrachten gerapporteerde kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode.

Veranderingen in verschillen tussen doelgroep- en niet doelgroepkinderen van groep 1 t/m groep 5
In de periode tussen groep 1 en groep 5 neemt over het geheel genomen de achterstand van de meeste doelgroepkinderen ten opzichte van niet-doelgroepkinderen af. Wel zijn de scores van de doelgroepen wat betreft begrijpend lezen, woordenschat en rekenen in de gehele onderzochte periode lager dan die van de niet-doelgroep. Een uitzondering vormt de doelgroep 'opleidingsniveau moeder'. Bij deze groep neemt de achterstand niet af, maar hier en daar zelfs (iets) toe. Het verschil met de andere groepen is het grootst op begrijpend lezen.
Ook bij woordenschat neemt de achterstand van deze doelgroep toe, terwijl deze voor de andere doelgroepen afneemt.

Wat rekenvaardigheid en werkhouding betreft, vonden we het volgende. Bij rekenvaardigheid neemt het verschil bij alle groepen af, maar alleen bij de doelgroep opleiding moeder zien we geen afname. Bij het oordeel over werkhouding zien we alleen voor de doelgroep opleiding moeder nog een significant verschil in groep 3 en 5; de andere doelgroepen verschillen niet significant meer met de niet-doelgroep.
Wat betreft de omvang gevonden verschillen, merken we op dat de lagere scores van doelgroepkinderen vergeleken met niet-doelgroepkinderen (heel) kleine verschillen betreffen. De grootste verschillen vonden we bij woordenschat: in groep 3 is het verschil het grootst voor de doelgroep op basis van thuistaal (-.46), terwijl het grootste verschil in groep 5 nog -.28 is voor de doelgroep op basis van etnische herkomst.

Relatie tussen kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie en taal- en rekenprestaties en werkhouding in groep 5
Eerder is gerapporteerd over de relatie tussen de kwaliteit in de voorschoolse periode en ontwikkeling van doelgroepkinderen tussen 2 en 6 jaar, op onder meer taal, woordenschat, rekenen en werkhouding (Leseman & Veen, 2016). Er werden toen positieve effecten gevonden van de kwaliteit van fantasiespel op woordenschat, van spelverrijking en bevorderen van zelfregulatie op werkhouding en op rekenen, van het taalaanbod op de ontwikkeling in aandacht en van het taal- en rekenaanbod op werkhouding.
Enkele van deze positieve relaties zien we terug in groep 5.
Er is een positieve relatie tussen de kwaliteit van het rekenaanbod op driejarige leeftijd en werkhouding in groep 5, voor de doelgroep opleiding moeder. Voor de doelgroep thuistaal is deze relatie negatief geworden.
Voor de doelgroep opleiding moeder geldt dat de positieve relatie van de mate van spelverrijking in groep 2 (dus niet van kwaliteit

op deze variabelen in de voorschoolse periode) op de rekenontwikkeling zich doorzet in groep 5.
Wel doen zich in groep 5 diverse effecten van kwaliteit voor op ontwikkeling die we eerder niet vonden. Voor alle groepen, doelgroep of niet-doelgroep, is het gerapporteerde aanbod aan wetenschap en techniek positief gerelateerd aan begrijpend lezen, en dan vooral de kwaliteit van het aanbod in de vroegschool (groep 2). Voor de doelgroep opleiding moeder bovendien ook aan woordenschat.
Eveneens zien we relatief veel positieve relaties bij het gerapporteerde aanbod aan rekenactiviteiten en het gerapporteerde aanbod aan spelverrijking.
Naast positieve relaties met ontwikkeling in groep 5 vinden we van het gerapporteerde aanbod aan spelverrijking ook veel negatieve relaties. Het gaat vooral om werkhouding en rekenen en het betreft vooral de kwaliteit in de voorschool.
Opvallend zijn verder de negatieve relaties tussen geobserveerde emotionele kwaliteit en werkhouding en woordenschat.
De meeste positieve relaties tussen kwaliteit in de voorschoolse en vroegschoolse periode met ontwikkeling in groep 5 doen zich voor op begrijpend lezen. Relatief veel negatieve verbanden zien we tussen kwaliteit en woordenschat. Ook met werkhouding doen zich veel negatieve relaties voor. De minste relaties (positief en negatief) van kwaliteit zien we met rekenen.

Al met al is een positieve uitkomst dat zich bij de doelgroepen meer positieve relaties van kwaliteit voordoen dan bij de niet-doelgroepen. Echter, voor alle doelgroepen vinden we ook vaker negatieve relaties van kwaliteit op ontwikkeling in groep 5 dan positieve. Ten slotte zien we in groep 5 meer relaties met kwaliteit in de *vroeg*schoolse periode dan met kwaliteit in de *voor*schoolse periode.

Slotopmerking
Van de effecten die we in onze eerdere studies vonden van de voorschoolse periode zetten zich er maar een paar door tot in groep 5. De vroegschoolse periode draagt meer bij aan resultaten in groep 5 dan de voorschoolse periode. De meeste positieve relaties zien we met kwaliteit in groep 2.

Belangrijk is dat we sinds de vroegschoolse periode geen gegevens meer over de kwaliteit van het aanbod en het pedagogisch-didactisch handelen meer hebben verzameld, omdat het pre-COOL onderzoek in latere leerjaren (de groepen 3, 5 en 8) niet voorziet in kwaliteitsmetingen. Er kon in deze studie daarom geen rekening worden gehouden met de kwaliteit in latere leerjaren op de ontwikkeling van kinderen, terwijl er wel van uit mag worden gegaan dat er invloed van de kwaliteit van het onderwijsaanbod is.

Literatuur

La Paro, M., Hamre, B., Pianta, R. (2011). *Classroom Assessment Scoring System – Toddler*. Baltimore: Brooks Publishing.

Leseman, P. & Slot, P. (2013). *Kwaliteit en curriculum van voorschoolse opvang en educatie in Nederland*. Relaties met structurele kenmerken, organisatiekenmerken en gebruik van educatieve programma's. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Leseman, P. & Veen, A. (red.) (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen*. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 947.

Pianta R.C., La Paro, K.M. & Hamre, B.K. (2008). *Classroom Assessment Scoring System Pre-K Manual*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes.

Pre-COOL consortium (2012). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, eerste meting, 2010-2011*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 877.

Pre-COOL consortium (2014). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, tweede meting, 2011-2012*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 913.

Pre-COOL consortium (2015). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, derde meting, 2012-2013.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 937.

Pre-COOL consortium (2015). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, vierde meting, 2013-2014*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 941.

Pre-COOL consortium (2016). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, vijfde meting, 2014-2015.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 965.

Pre-COOL consortium (2018). *Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, zesde meting, 2016-2017.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 1012.

Slot, P. (2014). *Early Childhood Education and Care in the Netherlands.* Quality, curriculum and relations with child development. Utrecht: Universiteit Utrecht, academisch proefschrift.

Veen, A. & Leseman, P. (red.) (2015). *Pre-COOL cohortonderzoek. Resultaten over de voorschoolse periode*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 932.

Veen, A., Veen, I. van der, Schaik, S. van & Leseman, P. (2017). *Kwaliteit in de kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen*. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 973.

Bijlagen

Bijlage I Tabellen bij hoofdstuk 3.1

Tabel I.1 Verschillen tussen doelgroep en niet-doelgroepleerlingen in begrijpend lezen in groep 3, 4, en 5 (effectgrootte)

Begrijpend lezen	groep 3	groep 4		groep 5		verschil in de tijd significant?
	E3	M4	E4	M5	E5	
ref = geen doelgroep						
dg opleiding en etnische herkomst	**-0.21**	**-0.24**	**-0.25**	**-0.18**	**-0.21**	ja
dg alleen etnische herkomst	**-0.09**	**-0.15**	**-0.14**	**-0.15**	**-0.12**	nee
dg alleen opleiding moeder	**-0.08**	**-0.13**	**-0.15**	**-0.12**	**-0.15**	nee
thuistaal niet (alleen) NL *(ref = NL thuistaal)*	**-0.17**	**-0.18**	**-0.21**	**-0.18**	**-0.19**	nee

***vetgedrukt** = significant verschil met de referentiegroep*

Tabel I.2 Verschillen tussen doelgroep en niet-doelgroepleerlingen in woordenschat in groep 3, 4, en 5 (effectgrootte)

Woordenschat	groep 3		groep 4		groep 5		verschil in de tijd significant?
	M3	E3	M4	E4	M5	E5	
ref = geen doelgroep							
dg opleiding en etnische herkomst	**-0.40**	**-0.38**	**-0.35**	**-0.29**	**-0.30**	**-0.28**	ja
dg alleen etnische herkomst	**-0.33**	**-0.30**	**-0.23**	**-0.22**	**-0.21**	**-0.20**	ja
dg alleen opleiding moeder	**-0.12**	**-0.10**	**-0.17**	**-0.20**	**-0.18**	**-0.19**	ja
thuistaal niet (alleen) NL *(ref = NL thuistaal)*	**-0.46**	**-0.39**	**-0.35**	**-0.30**	**-0.28**	**-0.25**	ja

***vetgedrukt** = significant verschil met de referentiegroep*

Tabel I.3 Verschillen tussen doelgroep en niet-doelgroepleerlingen in rekenvaardigheid in groep 1 t/m 5 (effectgrootte)

Rekenvaardigheid	groep 1		groep 2		groep 3		groep 4		groep 5		verschil in de tijd significant?
	M1	E1	M2	E2	M3	E3	M4	E4	M5	E5	
ref = geen doelgroep											
dg opleiding en etnische herkomst	**-0.29**	**-0.27**	**-0.27**	**-0.29**	**-0.24**	**-0.25**	**-0.22**	**-0.23**	**-0.23**	**-0.20**	ja
dg alleen etnische herkomst	**-0.20**	**-0.18**	**-0.20**	**-0.19**	**-0.14**	**-0.16**	**-0.13**	**-0.13**	**-0.14**	**-0.13**	ja
dg alleen opleiding moeder	**-0.12**	**-0.10**	**-0.11**	**-0.13**	**-0.10**	**-0.13**	**-0.15**	**-0.18**	**-0.14**	**-0.13**	ja
thuistaal niet (alleen) NL *(ref = NL thuistaal)*	**-0.28**	**-0.28**	**-0.25**	**-0.24**	**-0.20**	**-0.20**	**-0.18**	**-0.15**	**-0.14**	**-0.14**	ja

***vetgedrukt** = significant verschil met de referentiegroep*

opmerking: m1 en m2 kleutertoetsen: inhoudelijk andere schaal dan groep 3, 4 en 5

Tabel I.4 Verschillen tussen doelgroep en niet-doelgroepleerlingen in werkhouding in groep 1, 2, 3 en 5 (effectgrootte)

Werkhouding	groep 1	groep 2	groep 3	groep 5	verschil in de tijd significant?
ref = geen doelgroep	**m3**	**m4**	**m5**	**m6**	
dg opleiding en etnische herkomst	**-0.11**	**-0.09**	-0.04	-0.04	nee
dg alleen etnische herkomst	-0.03	**-0.07**	0.00	0.03	nee
dg alleen opleiding moeder	**-0.07**	**-0.05**	**-0.10**	**-0.07**	nee
thuistaal niet (alleen) NL *(ref = NL thuistaal)*	**-0.06**	**-0.06**	0.02	0.02	ja*

**meting 1 en 2 verschillen van meting 3 en 4*

Bijlage II Tabellen bij hoofdstuk 3.2

Tabel II.1

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bevorderen van zelfregulatie en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.078	0.090	0.385	0.126	0.120	0.291	0.029	0.104	0.783	-0.022	0.058	0.710
2012 3j	-0.009	0.105	0.929	0.003	0.096	0.972	-0.020	0.086	0.819	-0.022	0.063	0.719
2013 groep 1	-0.034	0.079	0.668	-0.031	0.095	0.744	-0.054	0.084	0.520	-0.076	0.095	0.423
2014 groep 2	***0.181***	0.077	***0.018***	0.105	0.082	0.201	0.039	0.081	0.636	0.020	0.084	0.810
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	0.069	0.128	0.589	-0.225	0.160	0.161	-0.008	0.102	0.941	-0.067	0.094	0.474
2012 3j	-0.041	0.144	0.779	0.094	0.206	0.649	0.080	0.116	0.491	-0.033	0.106	0.753
2013 groep 1	-0.287	0.184	0.118	0.363	0.343	0.289	0.143	0.210	0.497	**0.388**	0.124	**0.002**
2014 groep 2	***0.178***	0.079	***0.025***	-0.230	0.317	0.468	-0.142	0.211	0.502	-0.139	0.115	0.228
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.056	0.077	0.469	0.062	0.118	0.598	0.042	0.064	0.510	-0.028	0.059	0.634
2012 3j	0.030	0.093	0.747	0.051	0.102	0.619	-0.028	0.074	0.701	0.015	0.064	0.820
2013 groep 1	0.019	0.076	0.799	0.029	0.108	0.792	0.058	0.092	0.531	0.069	0.108	0.525
2014 groep 2	0.131	0.086	0.127	0.096	0.099	0.334	-0.060	0.081	0.460	-0.022	0.098	0.824
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.212	0.287	0.459	-0.077	0.307	0.802	-0.046	0.204	0.821	-0.031	0.127	0.807
2012 3j	-0.126	0.198	0.524	0.221	0.229	0.333	0.242	0.158	0.126	-0.125	0.133	0.347
2013 groep 1	-0.288	0.210	0.171	0.003	0.140	0.981	-0.128	0.150	0.391	-0.116	0.126	0.359
2014 groep 2	0.025	0.231	0.915	-0.030	0.281	0.915	0.077	0.124	0.535	0.089	0.123	0.471
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.080	0.083	0.336	0.055	0.107	0.606	-0.028	0.079	0.719	0.012	0.058	0.835
2012 3j	0.021	0.111	0.850	0.107	0.102	0.293	-0.012	0.092	0.898	-0.069	0.065	0.290
2013 groep 1	-0.099	0.075	0.188	-0.016	0.088	0.857	-0.100	0.064	0.119	-0.054	0.098	0.584
2014 groep 2	***0.174***	0.076	***0.022***	0.052	0.078	0.503	0.022	0.077	0.772	0.029	0.085	0.731
doelgroep thuistaal												
2011 2j	0.031	0.147	0.832	**-0.428**	0.152	**0.005**	0.137	0.131	0.296	-0.069	0.081	0.395
2012 3j	-0.170	0.125	0.173	**-0.360**	0.157	**0.022**	-0.120	0.156	0.441	-0.026	0.081	0.749
2013 groep 1	-0.137	0.272	0.614	0.321	0.220	0.144	0.402	0.268	0.134	0.125	0.131	0.339
2014 groep 2	***0.160***	0.074	***0.030***	**-0.614**	0.240	**0.011**	-0.337	0.245	0.169	-0.112	0.120	0.350

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.2

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod aan taalactiviteiten en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.175	0.115	0.129	-0.165	0.133	0.213	-0.004	0.091	0.965	0.042	0.077	0.588
2012 3j	0.154	0.106	0.149	0.207	0.117	0.078	-0.011	0.091	0.902	-0.040	0.074	0.587
2013 groep 1	-0.063	0.071	0.375	-0.156	0.086	0.071	-0.093	0.073	0.199	-0.034	0.056	0.537
2014 groep 2	***0.160***	0.082	***0.050***	0.101	0.093	0.278	0.042	0.068	0.537	0.056	0.055	0.309
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.121	0.102	0.236	0.253	0.197	0.198	-0.024	0.084	0.773	-0.043	0.112	0.700
2012 3j	0.077	0.184	0.676	-0.304	0.172	0.077	0.060	0.082	0.466	-0.124	0.099	0.208
2013 groep 1	0.288	0.211	0.173	0.055	0.270	0.840	0.057	0.124	0.647	0.068	0.110	0.533
2014 groep 2	***0.107***	0.054	***0.048***	-0.029	0.129	0.821	-0.049	0.139	0.724	0.122	0.076	0.110
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.182	0.128	0.156	-0.107	0.139	0.442	-0.026	0.082	0.755	0.041	0.074	0.580
2012 3j	0.177	0.112	0.115	0.166	0.109	0.130	0.031	0.077	0.691	-0.022	0.077	0.776
2013 groep 1	-0.062	0.078	0.428	-0.119	0.090	0.186	-0.071	0.083	0.391	0.019	0.062	0.763
2014 groep 2	0.130	0.095	0.173	0.048	0.091	0.600	0.006	0.068	0.928	0.060	0.048	0.211
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	0.057	0.163	0.729	0.300	0.267	0.261	0.037	0.110	0.734	-0.104	0.159	0.515
2012 3j	-0.010	0.183	0.957	-0.256	0.228	0.262	0.006	0.140	0.963	-0.125	0.132	0.342
2013 groep 1	0.011	0.235	0.961	-0.210	0.234	0.369	-0.010	0.161	0.951	**-0.279**	0.088	**0.002**
2014 groep 2	0.206	0.171	0.229	-0.011	0.131	0.930	0.062	0.166	0.709	0.055	0.046	0.227
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.225	0.118	0.056	-0.142	0.122	0.243	-0.036	0.089	0.690	0.047	0.074	0.529
2012 3j	0.162	0.105	0.125	0.170	0.100	0.091	-0.032	0.083	0.698	-0.098	0.070	0.166
2013 groep 1	-0.070	0.082	0.393	-0.148	0.082	0.071	-0.099	0.066	0.130	-0.027	0.060	0.646
2014 groep 2	0.118	0.079	0.134	0.052	0.081	0.521	0.034	0.070	0.629	0.077	0.063	0.220
doelgroep thuistaal												
2011 2j	0.332	0.178	0.061	0.257	0.151	0.090	-0.016	0.119	0.893	-0.068	0.119	0.565
2012 3j	-0.020	0.165	0.902	-0.258	0.161	0.109	0.032	0.105	0.762	-0.026	0.098	0.788
2013 groep 1	0.220	0.163	0.176	0.098	0.161	0.545	0.201	0.152	0.186	-0.003	0.134	0.984
2014 groep 2	0.090	0.060	0.130	**-0.309**	0.115	**0.007**	0.028	0.141	0.840	0.072	0.090	0.422

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.3

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod aan rekenactiviteiten en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.060	0.170	0.723	0.158	0.139	0.255	0.015	0.136	0.913	**-0.183**	0.075	**0.015**
2012 3j	0.023	0.144	0.875	-0.104	0.121	0.393	-0.046	0.118	0.695	**0.193**	0.079	**0.015**
2013 groep 1	0.046	0.077	0.549	-0.078	0.089	0.379	-0.053	0.073	0.466	-0.094	0.074	0.200
2014 groep 2	0.096	0.081	0.236	-0.047	0.108	0.662	-0.060	0.068	0.374	0.035	0.079	0.657
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	0.260	0.255	0.308	-0.108	0.197	0.583	-0.024	0.111	0.827	-0.021	0.131	0.870
2012 3j	-0.124	0.245	0.613	0.019	0.207	0.927	0.112	0.171	0.513	-0.017	0.132	0.895
2013 groep 1	0.402	0.526	0.445	0.158	0.408	0.698	-0.049	0.164	0.764	-0.013	0.155	0.932
2014 groep 2	-0.261	0.449	0.561	0.057	0.272	0.833	0.107	0.215	0.620	0.130	0.107	0.226
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.053	0.201	0.790	0.185	0.162	0.253	0.031	0.113	0.784	***-0.166***	*0.066*	***0.012***
2012 3j	0.056	0.162	0.731	-0.089	0.136	0.514	-0.038	0.108	0.728	***0.170***	*0.076*	***0.025***
2013 groep 1	0.034	0.085	0.688	-0.086	0.123	0.482	-0.028	0.079	0.718	-0.050	0.079	0.527
2014 groep 2	0.082	0.106	0.439	-0.067	0.143	0.640	-0.097	0.079	0.217	0.076	0.083	0.357
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	0.399	0.228	0.080	0.467	0.349	0.181	-0.025	0.285	0.931	***-0.211***	*0.087*	***0.015***
2012 3j	-0.343	0.253	0.176	-0.698	0.431	0.105	0.066	0.242	0.784	***0.162***	*0.073*	***0.026***
2013 groep 1	0.325	0.200	0.104	0.310	0.251	0.217	0.059	0.161	0.715	-0.141	0.110	0.198
2014 groep 2	0.216	0.166	0.194	0.323	0.168	0.055	0.061	0.154	0.693	0.061	0.089	0.493
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.098	0.155	0.527	0.090	0.150	0.549	-0.024	0.122	0.847	***-0.149***	*0.059*	***0.012***
2012 3j	0.032	0.131	0.809	-0.049	0.132	0.711	-0.022	0.112	0.847	0.101	0.067	0.133
2013 groep 1	0.007	0.075	0.928	-0.122	0.080	0.130	-0.091	0.067	0.175	-0.096	0.072	0.182
2014 groep 2	0.117	0.071	0.098	0.010	0.093	0.917	-0.030	0.075	0.693	0.071	0.066	0.280
doelgroep thuistaal												
2011 2j	**0.676**	0.115	**0.000**	0.216	0.297	0.466	-0.031	0.100	0.759	***-0.188***	*0.077*	***0.015***
2012 3j	-0.226	0.176	0.200	-0.325	0.233	0.164	0.072	0.155	0.640	0.137	0.109	0.208
2013 groep 1	0.100	0.214	0.641	0.002	0.222	0.992	0.087	0.116	0.456	-0.067	0.132	0.609
2014 groep 2	-0.269	0.215	0.210	-0.131	0.172	0.447	0.047	0.188	0.801	0.065	0.061	0.291

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.4

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bieden van emotionele ondersteuning en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	***-0.261***	*0.063*	***0.000***	0.077	0.119	0.515	-0.044	0.081	0.586	0.043	0.081	0.598
2012 3j	-0.130	0.074	0.080	-0.007	0.123	0.952	-0.052	0.095	0.587	-0.093	0.086	0.282
2013 groep 1	-0.105	0.084	0.212	-0.196	0.105	0.062	-0.018	0.110	0.869	0.094	0.066	0.151
2014 groep 2	-0.006	0.080	0.940	0.128	0.097	0.186	-0.072	0.075	0.339	-0.081	0.062	0.191
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	***-0.233***	*0.061*	***0.000***	-0.006	0.421	0.988	0.082	0.106	0.439	0.127	0.094	0.175
2012 3j	-0.013	0.174	0.940	-0.490	0.630	0.437	-0.120	0.208	0.566	-0.208	0.113	0.066
2013 groep 1	0.081	0.204	0.692	0.425	0.450	0.346	-0.047	0.244	0.846	0.098	0.068	0.149
2014 groep 2	-0.070	0.132	0.597	-0.337	0.507	0.507	-0.112	0.282	0.692	-0.082	0.062	0.187
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	***-0.321***	0.074	***0.000***	-0.040	0.113	0.725	-0.061	0.074	0.409	0.058	0.069	0.400
2012 3j	0.048	0.086	0.576	0.032	0.154	0.834	-0.103	0.090	0.254	-0.114	0.071	0.108
2013 groep 1	-0.067	0.118	0.572	-0.175	0.110	0.112	-0.057	0.113	0.612	0.091	0.079	0.248
2014 groep 2	-0.061	0.121	0.617	0.138	0.115	0.231	-0.076	0.088	0.393	-0.092	0.067	0.171
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	***-0.328***	0.077	***0.000***	0.144	0.668	0.830	0.138	0.175	0.430	0.087	0.121	0.470
2012 3j	0.102	0.236	0.665	-0.399	0.607	0.511	0.026	0.180	0.886	-0.254	0.141	0.073
2013 groep 1	-0.342	0.211	0.105	0.023	2.127	0.991	-0.064	0.127	0.617	-0.005	0.117	0.964
2014 groep 2	0.273	0.201	0.175	0.046	1.763	0.979	-0.041	0.139	0.768	0.112	0.106	0.292
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	***-0.232***	0.078	***0.003***	0.087	0.104	0.402	-0.016	0.080	0.845	0.013	0.072	0.858
2012 3j	0.001	0.097	0.990	0.013	0.117	0.908	-0.145	0.095	0.126	-0.139	0.076	0.067
2013 groep 1	-0.086	0.124	0.488	-0.161	0.108	0.138	-0.014	0.111	0.897	-0.010	0.083	0.903
2014 groep 2	0.007	0.113	0.949	0.122	0.089	0.168	-0.044	0.076	0.559	-0.040	0.072	0.577
doelgroep thuistaal												
2011 2j	***-0.227***	0.076	***0.003***	0.120	0.332	0.719	0.070	0.097	0.471	0.103	0.086	0.229
2012 3j	-0.014	0.135	0.917	**-0.716**	0.289	**0.013**	-0.090	0.139	0.515	-0.208	0.106	0.051
2013 groep 1	0.137	0.160	0.391	0.365	0.288	0.206	0.001	0.142	0.996	**0.258**	0.095	**0.006**
2014 groep 2	**-0.421**	0.132	**0.001**	**-0.748**	0.359	**0.037**	-0.244	0.131	0.063	-0.098	0.084	0.245

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.5

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over de mate van spelverrijking en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	**-0.140**	0.061	**0.023**	-0.057	0.083	0.496	0.063	0.063	0.320	0.029	0.063	0.647
2012 3j	-0.088	0.085	0.301	-0.099	0.108	0.360	***-0.160***	0.059	***0.007***	***-0.147***	0.051	**0.004**
2013 groep 1	-0.071	0.086	0.409	0.000	0.089	0.997	-0.091	0.083	0.277	-0.080	0.058	0.171
2014 groep 2	**0.205**	0.063	**0.001**	0.007	0.075	0.924	-0.015	0.064	0.817	-0.031	0.060	0.604
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	0.157	0.134	0.239	-0.135	0.176	0.444	0.095	0.095	0.317	-0.016	0.093	0.866
2012 3j	0.036	0.180	0.841	-0.091	0.142	0.521	***-0.132***	0.047	***0.005***	***-0.112***	0.040	**0.006**
2013 groep 1	0.031	0.158	0.843	-0.012	0.198	0.951	0.042	0.121	0.725	0.212	0.124	0.088
2014 groep 2	-0.138	0.124	0.264	0.036	0.123	0.768	0.037	0.129	0.774	0.026	0.081	0.747
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.123	0.071	0.084	-0.039	0.112	0.730	0.000	0.059	0.996	0.000	0.060	0.995
2012 3j	-0.039	0.096	0.681	-0.122	0.145	0.401	***-0.183***	0.058	***0.001***	***-0.159***	0.047	**0.001**
2013 groep 1	0.029	0.083	0.728	0.034	0.122	0.783	0.002	0.085	0.977	0.036	0.059	0.544
2014 groep 2	***0.153***	0.067	***0.022***	0.081	0.099	0.411	-0.024	0.058	0.677	0.009	0.056	0.874
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.019	0.128	0.880	-0.024	0.187	0.896	**0.314**	0.108	**0.004**	-0.061	0.110	0.580
2012 3j	-0.112	0.136	0.408	-0.046	0.198	0.816	***-0.178***	0.056	***0.002***	***-0.168***	0.055	**0.002**
2013 groep 1	**-0.475**	0.130	**0.000**	-0.481	0.254	0.058	**-0.196**	0.090	**0.030**	**-0.242**	0.116	**0.036**
2014 groep 2	***0.169***	0.068	***0.013***	0.230	0.250	0.358	0.064	0.150	0.671	-0.087	0.102	0.392
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.083	0.062	0.179	0.020	0.083	0.809	0.118	0.077	0.125	0.119	0.065	0.069
2012 3j	-0.053	0.089	0.555	-0.091	0.127	0.476	***-0.297***	0.093	***0.001***	***-0.198***	0.059	**0.001**
2013 groep 1	-0.117	0.082	0.153	-0.055	0.099	0.577	-0.186	0.099	0.061	-0.080	0.080	0.312
2014 groep 2	**0.150**	0.066	**0.022**	0.059	0.084	0.483	0.135	0.090	0.136	0.023	0.084	0.779
doelgroep thuistaal												
2011 2j	0.086	0.144	0.550	-0.203	0.182	0.265	0.145	0.142	0.306	-0.026	0.085	0.758
2012 3j	-0.054	0.124	0.660	0.040	0.155	0.795	***-0.215***	0.063	***0.001***	***-0.166***	0.052	***0.001***
2013 groep 1	-0.060	0.181	0.738	0.094	0.236	0.691	0.205	0.180	0.255	0.040	0.114	0.724
2014 groep 2	-0.228	0.137	0.096	-0.130	0.234	0.579	-0.064	0.231	0.782	-0.010	0.102	0.919

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.6

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het bevorderen van fantasiespel en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.149	0.101	0.139	0.001	0.102	0.992	0.013	0.097	0.894	0.006	0.064	0.930
2012 3j	-0.125	0.111	0.260	-0.037	0.112	0.742	-0.053	0.080	0.508	-0.005	0.059	0.929
2013 groep 1	**-0.266**	0.104	**0.010**	-0.041	0.110	0.707	-0.132	0.085	0.119	-0.005	0.069	0.945
2014 groep 2	**0.311**	0.106	**0.003**	0.033	0.089	0.711	-0.011	0.079	0.890	-0.023	0.066	0.726
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	0.277	0.192	0.149	0.043	0.174	0.807	0.044	0.143	0.759	0.116	0.095	0.221
2012 3j	-0.271	0.224	0.227	-0.081	0.243	0.740	-0.059	0.139	0.671	-0.068	0.102	0.509
2013 groep 1	0.541	0.320	0.091	0.368	0.425	0.387	0.039	0.284	0.891	-0.001	0.178	0.996
2014 groep 2	-0.423	0.246	0.085	-0.359	0.365	0.325	-0.050	0.310	0.871	0.058	0.154	0.707
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.151	0.097	0.118	0.029	0.105	0.785	0.078	0.078	0.316	0.045	0.061	0.462
2012 3j	-0.078	0.095	0.415	-0.087	0.133	0.516	-0.141	0.074	0.056	-0.034	0.059	0.568
2013 groep 1	-0.123	0.097	0.203	0.016	0.125	0.897	-0.020	0.101	0.842	0.068	0.078	0.384
2014 groep 2	0.189	0.114	0.099	0.018	0.100	0.855	-0.078	0.093	0.403	-0.041	0.074	0.577
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.123	0.177	0.486	-0.332	0.282	0.239	-0.185	0.243	0.446	-0.279	0.179	0.118
2012 3j	-0.154	0.149	0.303	-0.035	0.289	0.904	-0.019	0.219	0.930	-0.245	0.129	0.058
2013 groep 1	**-0.585**	0.204	**0.004**	-0.402	0.316	0.203	-0.269	0.283	0.342	**-0.508**	0.195	**0.009**
2014 groep 2	0.205	0.149	0.167	-0.048	0.313	0.878	0.087	0.157	0.578	0.131	0.107	0.218
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.080	0.097	0.413	0.011	0.107	0.917	0.110	0.071	0.125	0.046	0.065	0.479
2012 3j	-0.073	0.104	0.484	0.048	0.131	0.715	-0.114	0.068	0.094	-0.050	0.065	0.439
2013 groep 1	-0.164	0.095	0.085	-0.023	0.102	0.822	-0.142	0.077	0.067	0.025	0.073	0.736
2014 groep 2	0.160	0.093	0.085	-0.034	0.088	0.698	-0.020	0.078	0.801	-0.022	0.066	0.736
doelgroep thuistaal												
2011 2j	0.072	0.212	0.734	-0.069	0.173	0.690	-0.205	0.182	0.258	-0.007	0.099	0.941
2012 3j	-0.172	0.102	0.092	-0.148	0.116	0.201	-0.093	0.055	0.093	-0.148	0.088	0.093
2013 groep 1	0.048	0.375	0.898	0.261	0.192	0.173	0.109	0.233	0.639	-0.113	0.128	0.379
2014 groep 2	0.154	0.088	0.080	-0.287	0.186	0.124	-0.027	0.279	0.922	0.077	0.119	0.514

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.7

Relatie tussen het oordeel van pedagogisch medewerkers/kleuterleerkrachten over het aanbod van wetenschap en techniek en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.124	0.096	0.195	-0.055	0.091	0.546	-0.038	0.089	0.671	-0.071	0.057	0.211
2012 3j	-0.026	0.100	0.796	0.058	0.089	0.514	-0.045	0.086	0.600	0.052	0.064	0.415
2013 groep 1	-0.065	0.097	0.501	-0.029	0.103	0.781	0.061	0.093	0.514	0.044	0.104	0.669
2014 groep 2	***0.193***	0.061	***0.002***	0.120	0.080	0.135	0.007	0.065	0.919	0.081	0.095	0.390
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.077	0.243	0.750	0.001	0.302	0.997	-0.089	0.153	0.559	-0.187	0.104	0.071
2012 3j	0.146	0.166	0.378	**-0.539**	0.127	**0.000**	-0.046	0.126	0.713	-0.011	0.085	0.900
2013 groep 1	0.151	0.189	0.425	0.055	0.412	0.894	0.176	0.151	0.244	0.071	0.142	0.620
2014 groep 2	***0.177***	0.057	***0.002***	0.002	0.121	0.987	-0.041	0.117	0.729	0.061	0.101	0.547
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.119	0.096	0.216	0.015	0.084	0.856	0.014	0.078	0.861	-0.077	0.050	0.122
2012 3j	0.056	0.100	0.571	-0.031	0.109	0.777	-0.020	0.082	0.802	0.063	0.056	0.267
2013 groep 1	0.022	0.085	0.798	-0.005	0.093	0.961	0.136	0.088	0.120	0.079	0.092	0.394
2014 groep 2	***0.188***	0.062	***0.002***	0.068	0.089	0.441	-0.054	0.068	0.429	0.093	0.082	0.256
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	0.225	0.192	0.242	**-0.422**	0.190	**0.027**	-0.072	0.175	0.682	-0.294	0.164	0.074
2012 3j	-0.152	0.154	0.325	0.255	0.238	0.283	-0.056	0.142	0.696	0.039	0.124	0.752
2013 groep 1	-0.039	0.128	0.763	0.094	0.181	0.603	0.008	0.144	0.956	0.016	0.164	0.921
2014 groep 2	***0.178***	0.063	***0.004***	**0.462**	0.160	**0.004**	0.076	0.132	0.565	0.085	0.075	0.259
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.095	0.093	0.309	-0.064	0.074	0.382	-0.102	0.083	0.221	-0.105	0.059	0.075
2012 3j	-0.021	0.090	0.815	0.080	0.092	0.387	-0.031	0.102	0.761	0.003	0.067	0.961
2013 groep 1	-0.062	0.079	0.436	-0.031	0.084	0.710	-0.033	0.076	0.660	0.036	0.095	0.700
2014 groep 2	***0.144***	0.062	***0.020***	0.127	0.078	0.103	0.039	0.066	0.551	0.093	0.092	0.310
doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.230	0.278	0.407	-0.093	0.273	0.733	-0.262	0.171	0.124	-0.008	0.117	0.946
2012 3j	0.103	0.181	0.567	**-0.414**	0.164	**0.012**	-0.119	0.122	0.331	0.039	0.082	0.634
2013 groep 1	0.223	0.231	0.336	0.090	0.200	0.652	**0.401**	0.135	**0.003**	-0.132	0.163	0.419
2014 groep 2	***0.133***	0.058	***0.022***	0.027	0.168	0.874	0.057	0.143	0.688	-0.013	0.091	0.884

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.8

Relatie tussen de geobserveerde educatieve kwaliteit in de voor- en vroegschools periode en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	***-0.127***	0.064	***0.047***	0.032	0.089	0.718	0.024	0.068	0.721	-0.045	0.056	0.422
2012 3j	0.053	0.088	0.543	-0.096	0.103	0.350	0.022	0.071	0.753	-0.002	0.069	0.981
2013 groep 1	-0.091	0.108	0.400	0.019	0.138	0.891	-0.102	0.127	0.423	-0.110	0.084	0.188
2014 groep 2	-0.065	0.114	0.569	0.085	0.142	0.551	0.214	0.138	0.121	0.052	0.093	0.573
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	***-0.133***	0.067	***0.047***	0.179	0.187	0.337	0.095	0.182	0.603	-0.123	0.096	0.198
2012 3j	-0.086	0.327	0.793	-0.257	0.166	0.123	0.260	0.155	0.094	0.152	0.113	0.180
2013 groep 1	-0.042	0.258	0.870	**-0.550**	0.092	**0.000**	0.247	0.134	0.065	-0.055	0.210	0.794
2014 groep 2	0.057	0.151	0.705	0.269	0.149	0.071	0.282	0.179	0.116	0.134	0.116	0.250
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.138	0.079	0.082	0.029	0.101	0.773	-0.029	0.076	0.699	-0.042	0.056	0.451
2012 3j	0.050	0.098	0.611	-0.172	0.099	0.082	0.064	0.077	0.408	0.045	0.063	0.476
2013 groep 1	-0.051	0.108	0.635	-0.072	0.187	0.699	0.032	0.125	0.799	-0.147	0.084	0.079
2014 groep 2	-0.057	0.094	0.548	0.150	0.135	0.268	0.193	0.108	0.074	0.074	0.088	0.399
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.069	0.155	0.659	0.132	0.207	0.524	0.196	0.140	0.161	-0.112	0.115	0.328
2012 3j	-0.140	0.198	0.479	-0.240	0.176	0.173	0.034	0.134	0.803	-0.132	0.157	0.400
2013 groep 1	0.177	0.262	0.498	0.118	0.194	0.542	0.133	0.213	0.535	-0.056	0.155	0.719
2014 groep 2	0.025	0.291	0.931	-0.046	0.169	0.785	0.112	0.222	0.614	-0.067	0.153	0.659
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.106	0.067	0.113	0.087	0.089	0.331	0.005	0.072	0.949	-0.073	0.054	0.174
2012 3j	0.034	0.089	0.697	-0.159	0.100	0.110	0.074	0.080	0.353	0.034	0.066	0.606
2013 groep 1	0.051	0.132	0.698	0.006	0.16	0.971	0.086	0.126	0.497	-0.078	0.090	0.389
2014 groep 2	-0.204	0.141	0.150	-0.097	0.159	0.541	0.024	0.137	0.861	0.069	0.108	0.522
doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.052	0.163	0.748	-0.032	0.190	0.868	0.138	0.149	0.354	-0.161	0.102	0.116
2012 3j	0.068	0.195	0.727	-0.092	0.156	0.554	0.070	0.136	0.605	0.143	0.110	0.195
2013 groep 1	**0.526**	0.200	**0.008**	**-0.429**	0.13	**0.001**	0.030	0.157	0.848	-0.072	0.178	0.686
2014 groep 2	**0.371**	0.165	**0.024**	0.205	0.167	0.219	0.222	0.142	0.119	0.119	0.102	0.241

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*

Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Tabel II.9

Relatie tussen de geobserveerde emotionele kwaliteit in de voor- en vroegschools periode en uitkomstmaten (begrijpend lezen, woordenschat, rekenen en oordeel over werkhouding) in groep 5

	Begrijpend lezen			Woordenschat			Rekenen			Werkhouding		
	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p	est.	S.E.	p
geen doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	-0.098	0.074	0.183	-0.026	0.084	0.753	-0.047	0.066	0.477	***-0.118***	0.049	***0.015***
2012 3j	0.089	0.082	0.278	-0.027	0.078	0.725	0.037	0.070	0.594	0.022	0.062	0.720
2013 groep 1	-0.040	0.101	0.691	-0.013	0.142	0.926	-0.128	0.112	0.254	-0.053	0.079	0.500
2014 groep 2	-0.004	0.128	0.978	-0.131	0.176	0.455	0.066	0.161	0.679	0.105	0.075	0.164
doelgroep etnische herkomst												
2011 2j	0.054	0.186	0.769	-0.099	0.211	0.638	0.098	0.183	0.590	***-0.137***	0.061	**0.026**
2012 3j	0.236	0.212	0.265	-0.115	0.158	0.467	0.221	0.134	0.098	0.117	0.106	0.273
2013 groep 1	**0.376**	0.166	**0.023**	-0.159	0.112	0.154	0.279	0.187	0.135	0.201	0.160	0.210
2014 groep 2	0.176	0.199	0.376	0.088	0.352	0.803	0.388	0.214	0.07	0.104	0.083	0.207
geen doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.045	0.080	0.571	-0.086	0.094	0.363	-0.065	0.071	0.364	-0.109	0.059	0.064
2012 3j	0.114	0.080	0.155	-0.059	0.079	0.455	0.084	0.071	0.238	0.022	0.060	0.719
2013 groep 1	0.000	0.093	0.998	-0.146	0.161	0.362	-0.106	0.113	0.345	-0.019	0.082	0.815
2014 groep 2	-0.047	0.100	0.638	0.001	0.182	0.995	0.181	0.122	0.140	0.050	0.097	0.605
doelgroep opleiding moeder												
2011 2j	-0.302	0.195	0.122	-0.130	0.238	0.586	0.131	0.191	0.492	-0.188	0.105	0.074
2012 3j	0.096	0.069	0.167	0.216	0.242	0.372	0.158	0.212	0.456	0.206	0.187	0.271
2013 groep 1	**0.714**	0.200	**0.000**	-0.112	0.125	0.371	0.056	0.183	0.760	0.177	0.176	0.314
2014 groep 2	0.006	0.074	0.938	**-0.625**	0.102	**0.000**	-0.056	0.219	0.797	-0.006	0.155	0.967
geen doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.049	0.072	0.503	0.028	0.084	0.739	-0.073	0.075	0.331	***-0.140***	0.045	***0.002***
2012 3j	0.075	0.082	0.357	-0.095	0.080	0.233	0.075	0.074	0.311	0.024	0.061	0.690
2013 groep 1	-0.087	0.083	0.293	0.120	0.166	0.471	-0.037	0.143	0.793	-0.004	0.083	0.960
2014 groep 2	-0.007	0.079	0.927	**-0.419**	0.128	**0.001**	-0.202	0.167	0.226	0.072	0.134	0.591
doelgroep thuistaal												
2011 2j	-0.054	0.139	0.696	-0.152	0.171	0.373	0.222	0.136	0.103	***-0.186***	0.061	***0.002***
2012 3j	0.224	0.134	0.095	-0.060	0.129	0.643	-0.037	0.119	0.753	0.098	0.098	0.317
2013 groep 1	-0.029	0.167	0.864	-0.337	0.188	0.073	**0.295**	0.142	**0.038**	0.031	0.147	0.834
2014 groep 2	**-0.415**	0.111	**0.000**	0.244	0.147	0.097	**0.488**	0.160	**0.002**	0.037	0.116	0.748

Vetgedrukt: *significante relatie met de betreffende uitkomstmaat in groep 5*
Schuingedrukt en vetgedrukt*: de significante relatie met de betreffende uitkomstmaat verschilt niet tussen wel en niet doelgroepleerlingen*

Over pre-COOL

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van data uit het pre-COOL cohortonderzoek. Het doel van het pre-COOL onderzoek is om zicht te krijgen op de effecten van verschillende vormen van kinderopvang en van voor- en vroegschoolse educatie (vve) op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Het pre-COOL onderzoek moet informatie opleveren die kan dienen als input voor het in 2000 in gang gezette landelijke beleid voor- en vroegschoolse educatie. Dit beleid heeft als doel om zoveel mogelijk doelgroepkinderen te bereiken met een voor- en vroegschools aanbod, met een specifiek ontwikkelings-stimulerend programma. Het tweede en uiteindelijke doel van het vve-beleid is taal- en ontwikkelingsachterstanden van doelgroepkinderen te verminderen. Dat moet onder andere blijken uit een verbeterd startniveau van leerlingen in groep 3 van de basisschool. Het pre-COOL onderzoek beperkt zich niet tot de vraag naar effecten van vve in het kader van achterstandsbestrijding. De focus van dit onderzoek is breder en richt zich op de vraag naar effecten van voorzieningen voor opvang en educatie op de ontwikkeling van álle kinderen; zowel doelgroep- als niet-doelgroepkinderen. Pre-COOL wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek door het Kohnstamm Instituut en de Universiteit Utrecht.
Dit rapport gaat over het tweejarigencohort, dat bestaat uit kinderen die in 2010 twee jaar werden. Deze kinderen zijn in twee subgroepen verdeeld: kinderen die geworven zijn via peuterspeelzalen, kinderdagverblijven of andere voorschoolse voorzieningen en kinderen die geworven zijn met behulp van adresgegevens van het CBS. De eerste groep duiden we aan als ‘instellingencohort; de tweede als ‘gezinscohort’. Beide groepen kinderen worden vanaf tweejarige leeftijd tot het einde van de basisschool gevolgd. Bij dit cohort zijn ruim 3000 kinderen betrokken.

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut

1032 Bollen, I. & Boogaard, M.
Schoolkeuzemotieven van ouders en leerlingen groep 8 in Diemen. (Alleen digitaal)

1030 Binsbergen, M.H. van & Pronk, S.
Niet thuisgeven. Schooluitval vanuit het perspectief van thuiszitters. (Alleen digitaal)

1029 Veen, A., Veen, I. van der, Karssen, M. & Weijers, D.
Sleutelmomenten jonge kind. Drie deelonderzoeken gebundeld.

1027 Ledoux, G. & Waslander, S.
Stand van zaken Evaluatie Passend Onderwijs.
Deel 5: Tussenstand. El Paso 58. (Alleen digitaal)

1026 Ledoux, G., Weijers, D., Weijers, S. Exalto, R., Smeets, E.
Basisondersteuning in passend onderwijs deel 2.
Verschillen tussen scholen en samenwerkingsverbanden in de praktijk. El Paso 55. (Alleen digitaal)

1025 Ledoux, G., Linden, C. van der, Stege, H. van der, Hoeven, J. van der, Eck, P. van, Exalto, R.
Centrale thema's in de Evaluatie Passend Onderwijs. Deel 1. El Paso 51. (Alleen digitaal)

1024 Karsten, S.
Een eeuw Kohnstamm Instituut.

1023 Schenke, W., Weijers, D., Bollen, I. & Elshof, D.
Huisacademies in kaart. (Alleen digitaal)

1022 Veen, A., & Weijers, D.
Gemengde groepen in integrale kindcentra.

1021 Veen, A., Ledoux, G., Emmelot, Y.E. & Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M.
Integrale kindcentra over wat hen kenmerkt.

Deze rapporten zijn te bestellen via: secr@kohnstamm.uva.nl
Voor meer informatie, zie; http://www.kohnstamminstituut.nl